

चांदोबा

जून १९९१

ॐ

वाचकांसाठी नम्र निवेदन

'चांदोबा'च्या प्रकाशनासाठी लागणाऱ्या न्यूजप्रिंट कागदाची किंमत अलिकडे भरमसाठ वाढली आहे. तरी पण मासिकाची किंमत न वाढवण्याचा आम्ही भरपूर प्रयत्न केला. आता मात्र 'चांदोबा'च्या सध्याच्या किंमतीत तो प्रकाशित करणं केवळ अशक्य आहे. म्हणून नाइलाजाने आम्हाला पुढील अंकापासून 'चांदोबा'चे मूल्य वाढविणे भाग पडत आहे. जुलई ९१ च्या अंकापासून 'चांदोबा'च्या प्रत्येक प्रतीचे मूल्य ४-०० रु. राहील, आणि वार्षिक वर्गणी ४८-०० रुपये.

या संदर्भात आम्ही वाचकांना विश्वासपूर्वक सांगू इच्छितो की मनोरंजक कथा व उपयुक्त सदरे यांनी 'चांदोबा' अधिकाधिक आकर्षक करण्याचा आमचा सतत प्रयत्न राहील.

आजच्या परिस्थितीचा सहृदयतापूर्वक विचार करून आमचे वाचक व एजंट नेहमी प्रमाणे आम्हास मदत करतील अशी आशा आहे.

—प्रकाशक

युद्ध समाप्त झाले

खाडी युद्ध समाप्त झाले. यामुळे दिलासा तर मिळाला, पण आनन्द वाटण्यासारखे यात काहीही नाही. जेव्हा दोन देशात मतभेद होतात तेव्हा त्यांना समजाऊन दोघात समेट घडवून आणण्यासाठी, जगात आज अनेक शान्ति प्रस्थापित करणाऱ्या संस्था अस्तित्वात आहेत. तरीही युद्ध झालेच—ही नक्कीच दु:खाची बाब आहे.

अशा प्रकारे शान्ति-समेट घडवून आणणाऱ्या विश्व संघटनांमधे संयुक्त-राष्ट्र-संघ हा सर्वात अग्रेसर मानला जातो. आता या खाडी-युद्धात या संस्थेने आपले कर्तव्य बजावण्याचे कार्य कसे केले, हे पहाण्याची—समजून घेण्याची हीच खरी वेळ आहे.

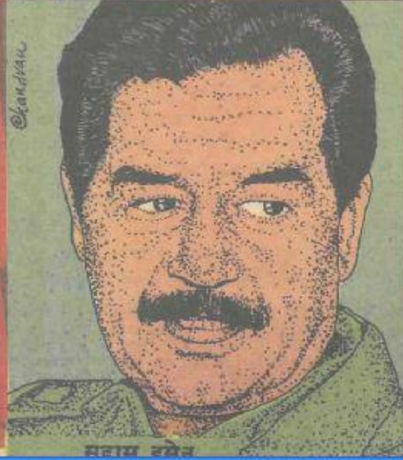
अंतरराष्ट्रीय सुरक्षा व शान्ति नांदवण्यासाठी २४ ऑक्टोबर १९४५ रोजी संयुक्त राष्ट्र संघाची योजना झाली. सर्व लहान-मोठ्या राष्ट्रांना याचे सदस्यत्व स्वीकारण्याची मोकळीक ठेवलेली आहे. संयुक्त राष्ट्र संघाची घटना स्पष्ट रूपाने असेच म्हणते की—'ही संस्था भावी पिढ्यांना युद्धाच्या धोक्यापासून वाचवण्यासाठी प्राणपणाने प्रयत्न करीत राहील.'

एका लहानशा, परंतु स्वतन्त्र अशा कुवेतवर आक्रमण करून इराकने त्यावर अधिकार प्रस्थापित केला. संयुक्त राष्ट्र संघाने इराकला कुवेत सोडून देण्याबाबत अनेकदा सांगून पाहिले, परंतु इराकने तिकडे कानाडोळा केला. त्यामुळे शेवटी नाइलाज होऊन बाकीच्या सदस्य राष्ट्रांची विचार घेऊन संयुक्त राष्ट्र संघाने शक्तीचा वापर करायचा मुद्दा डोळ्यासमोर ठेवला. मित्र सेनांचे नेतृत्व करण्याची जबाबदारी अमेरिकेने स्वीकारली. मित्र सेनांच्या या प्रयासाला ३७ देशांनी मदत पोचवली. इजिप्त, फ्रान्स, सौदी अरेबिया आणि इंग्लण्डने आपापले सैन्य पाठवले. कॅनडा व जर्मनीनेही मदत केली.

खाडी युद्धात 'इराकला हरवणे' हा हेतु नसून 'कुवेत मुक्त करणे' हाच प्रधान हेतु होता. एका देशाला आपले स्वातन्त्र्य अबाधित राखण्याचा हक्क प्राप्त करून देण्यासाठी मित्र सेनांनी इराकशी युद्ध केले. शेवटी त्यांचा उद्देश सफल झाला व कुवेत स्वतन्त्र झाले. तरीही हा उद्देश सफल करण्यासाठी रक्त सांडलेच! वातावरण प्रदूषित झाले, अतिशय जास्त प्रमाणात प्राण व वित्तहानी झाली. इराकने सुरुवातीलाच संयुक्त राष्ट्र संघाच्या निर्णयाला मान दिला असता, तर ही सारी हानि टळली असती! इराकही शेवटी संयुक्त राष्ट्र संघाचा सदस्यच होता! इतकेच सत्य या युद्धामुळे जगासमोर आले

की संयुक्त राष्ट्र संघाला अजून शान्तिपूर्ण मार्गांनी आपला हेतु साध्य करण्याचे सामर्थ्य प्राप्त झालेले नाही! या महान विश्व संघटनेच्या सदस्यांना आता आपल्या या दौर्बल्याचा खोलवर विचार करून, ते दूर करण्याची वेळ येऊन ठेपलेली आहे. एक अमर्याद व उत्तम शक्तिशाली अशी संयुक्त राष्ट्र संघटना इथून पुढे अशा भांडणांना बांध घालील व शान्ति प्रस्थापित करील अशी आशा आपण बाळगू या!

परोपकारी शिव

सुरतपुरमधे परमेश व पार्वती नावाचे जोडपे रहात असे. त्यांना शिव नावाचा एकुलता एक मुलगा होता. त्यांचा एक छोटासा बगीचा होता. ती फुलबाग हेच त्यांचे सर्वस्व होते. त्याच्या नुसत्या हाताच्या स्पर्शाने वाळल्या झुडुपालाही फुले येत! शिवची आई त्याला म्हणे–"अरे बाळा, ही सर्व आपल्यावर वनदेवीचीच कृपा आहे बरं!"

एकदा शिवची आई आजारी पडली. पण तिच्या औषधपाण्यासाठी हातात एक तांबडा पैसाही नसल्यामुळे शिवचा बाप परमेश कुबेरनाथ नावाच्या सावकाराकडे गेला.

कुबेरनाथने परमेशचा बगीचाच गहाण लिहून घेऊन त्याला शंभर रुपये कर्जाऊ दिले. पण बाप लेकांना दुःखात लोटून ती देवाघरी निघून गेली.

मरण्यापूर्वी शिवला आपल्याजवळ बोलावून घेऊन ती म्हणाली होती–"बाळ शिव, वनदेवी ही फार कृपाळु आणि कोमल स्वभावाची आहे. तिला विसरू नकोस कधी!"

एक वर्ष असेच निघून गेले आणि एके दिवशी कुबेरनाथ येऊन परमेशला म्हणू लागला–"हे बघ परमेश! व्याज अन् मुद्दल मिळून आता पाचशे तू हजर करीपर्यंत तुझी बाग माझ्या हातात राहील; समजलं?" आणि इतके बोलून त्याने परमेशचा बगीचा आपल्या ताब्यात घेतला.

त्या दिवसापासून आपल्या पित्यासह शिवही त्या बगीचात केवळ माळी म्हणून काम करू लागला. आता कुबेरनाथ परमेशला म्हणाला–"तुझा मुलगा तू माझ्या-कडे घरकामासाठी ठेवलास, तरच थोडंसं कर्ज फिटायची आशा!" असे म्हणून आता

कुबेरनाथने शिवला आपल्या घरचा नोकर बनवून टाकले.

अशा प्रकारे आणखी एक वर्ष निघून गेले. शिव समजून चुकला, की 'आता आयुष्यभर स्वत: आणि आपल्या बाबांनी मिळून कुबेनाथची कितीही गुलामी केली तरी हे कर्ज काही फिटायचं चिन्ह नाही!' त्याला आईची आठवण झाली आणि त्याने विचार केला की–वनदेवीची आपल्यावर खरोखरच कृपा असेल, तर आपले सारे प्रश्न आपोआप सुटतील आणि त्याच रात्रीं शिव जवळच्या जंगलात पळून गेला.

ते कडक उन्हाळ्याचे दिवस होते. शिव जंगलात एका झऱ्याजवळ पोचला. तेथे आसपासची झाडे-झुडपे सुकून चाललेली दिसली, म्हणून तो झऱ्याचे पाणी आणून त्या झाडांना घालू लागला. हे काम करता करता एक महीना निघून गेला आणि शेवटी वनदेवीला शिवची दया आली.

शिवसमोर प्रकट होऊन ती म्हणाली– "शिव, तुझ्या सेवेनं मी प्रसन्न झाले आहे. बोल, काय हवं तुला?"

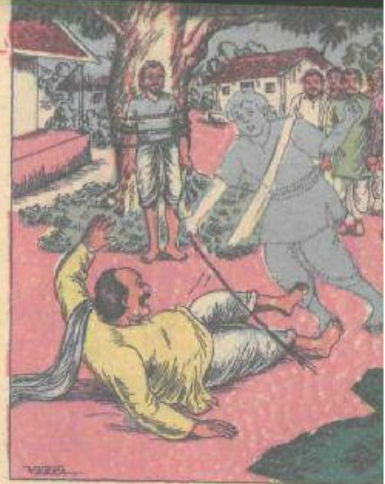
शिवने वनदेवीला भक्तिभावाने प्रणाम केला आणि तिला आपली करूण कहाणी सांगितली. कुबेरनाथने व्याजावर व्याज चढवून आपली फुलबाग कशी हडपली आणि नंतर स्वत:ला आणि आपल्या पित्याला केवळ नोकर म्हणून कसे राबवले वगैरे सर्व काही सांगितले त्याने.

ते सर्व ऐकून शिवकडे सहानुभूतीने पहात वनदेवी म्हणाली–"त्या झाडाच्या फान्दीवर सोन्याच्या फळासारखं एक फळ दिसतंय ना, ते फळ माझ्या महिम्यामुळे तुला एकट्यालाच दिसत आहे. ते जर तू खाल्लंस तर तू कोणाला दिसू शकणार नाहीस. आपल्या अदृश्य रूपाच्या सहाय्याने तू आता आपली अडचण स्वत:च दूर करू शकशील. पण एक गोष्ट नीट ध्यानात ठेव – तुझी अडचण संपल्याबरोबर तावडतोब तू माझ्याकडे आले पाहिजेस. मग मी तुला तुझं रूप परत देईन. तू जराही उशीर केलास तर पुन्हा कधीच मी तुला दिसणार नाही. आणि तुला तुझं सारं आयुष्य अदृश्य रूपातच काढावं लागेल." शिवला अशा तऱ्हेची चेतावणी दिल्यावर वनदेवी अदृश्य झाली.

वनदेवीला नमस्कार करून, शिव त्या झाडाकडे गेला, आणि त्याने ते फळ तोडून खाल्ले. नन्तर सरळ तो आपल्या गावाकडे निघाला. पण तेथे पोचल्यावर शिवला जे दृश्य दिसले, ते फारच दु:खदायी होते! त्याच्या पित्याला, परमेशला एका झाडाला बांधून ठेवून, चिंचेच्या झाडाच्या वेतासारख्या छडीने कुबेरनाथ त्याला झोडपत होता.

ते पाहून अदृश्य रूपात असलेल्या शिवने एकदम मागून जाऊन सावकार कुबेरनाथच्या कमरेत एक जोरदार लाथ घातली. या अचानक हल्ल्याने कुबेरनाथ एकदम जमिनीवर फेकला गेला! परमेशला कुबेरनाथ मारत असल्याचे पहायला जमलेल्या लोकांना हे अचानक काय घडले, हे कळेना! आता तीच छडी उचलून शिवने कुबेरनाथला खूप बडवले आणि नंतर त्याच्या कमरेला लटकणारा किल्ल्यांचा जुडगा काढून घेऊन शिव तेथून सटकला.

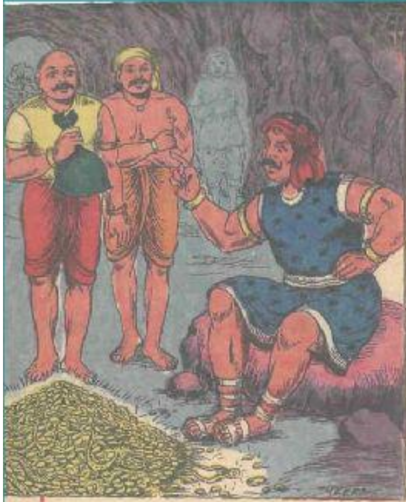
केवळ हवेतच हलणारी छडी आणि हवेत तरंगत दूर जाणारा किल्ल्यांचा जुडगा

जेव्हा लोकांनी पाहिला, तेंव्हा ते खूप घाबरले. त्यांना सर्वांना ती सर्व एकाद्या भुताचीच करणी वाटली!

किल्ल्या घेऊन शिव सरळ कुबेरनाथच्या खोलीत पोचला. तिजोरी उघडून त्याने सारे कागदपत्र काढून त्यांचा जमिनीवर एक ढीग बनवला आणि त्याला आग लावून दिली! हे दृश्य पाहून कुबेरनाथ वेड्या-सारखा रडू-ओरडू लागला. पण कुबेर-नाथबद्दल कोणालाच सहानुभूति वाटत नव्हती.

अशा प्रकारे स्वत:ची अडचण दूर होताच शिव तावडतोब वनदेवीलां भेटण्या-साठा तेथून निघाला. वाटेतच रात्र झाली.

त्यामुळे एका घराच्या व्हरांड्यात रात्र घालवायचा त्याने विचार केला. पण तेथे पोचताच त्या घरात रडत बसलेल्या पतिपत्नींच्या आपसातल्या बोलण्यावरून त्याच्या लक्षात आले की त्यांनी आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी थोडी थोडी करून जमा केलेली सगळी रक्कम त्याच रात्री कोणा चोराने पळवली होती. त्यांच्या बोलण्यावरून शिवला हेही समजले की चोराचे नाव कालूराम असे आहे.

आता शिव विचारात पडला. जन्मभर अदृश्यच रहावे लागण्याचा धोका होता, तरीही या पति पत्नींना मदत करायचा निर्णय त्याने घेतला.

त्या घराबाहेर पडून शिव तेथील रिकाम्या रस्त्यांवरून फिरू लागला. एका ठिकाणी एका घराच्या भिंतीला भोक पाडायच्या उद्योगात असणारे दोन चोर त्याला दिसले. त्याबरोबर मोठ्या आवाजात शिवने त्यांना विचारले–"कोण रे तुम्ही? ही तुमची आजची दुसरी चोरी न?"

अचानक केवळ हवेतूनच आलेल्या या शब्दांमुळे चोर घाबरून तेथून पळून जाऊ लागले. शिव त्यांच्या पाठलागावर राहिला.

आपल्या साथीदारांचे बोलणे ऐकून कालूरामचा चेहरा रागाने लाल झाला. चिडून त्याने विचारले–"काय? केवळ एक हजार रुपयेच मिळाले? सांगायला लाज नाही वाटत तुम्हाला? जरा कोणी ओरडलं, अन् पळून आलात तुम्ही? ठीक आहे. चला आता." इतके बोलून कालूराम जवळच्याच एका धबधब्याकडे चालू लागला.

हीच योग्य संधी साधून शिव गुहेत घुसला. त्या म्हाताऱ्या पतिपत्नींची पैशांची थैली खिडकीतून आत सोडून शिव पुढे निघाला. भरल्या दरबारात बसलेल्या राजा महादेववर्माच्या पायाशी त्याने दुसरी थैली नेऊन ठेवली.

हवेतून अचानक एक थैली येऊन आपल्या पायाशी पडलेली पाहून राजा आश्चर्यचकित झाला. थैलीतले हिरे-जवाहर पाहून इकडे तिकडे पहाणाऱ्या राजाला उद्देशून शिव म्हणाला–"महाराज, कालूराम दरोडेखोराने आपल्या राज्यातून लुटलेलं हे धन आहे. ते आपण ज्यांचं त्यांना परत करावं." नंतर त्याने चोरांचा बरोबर पत्ता सांगून, त्यांना पकडून कैद करायची विनन्तीही राजाला केली.

पण राजाला तर हवेतून फक्त आवाजच ऐकू येत होता! त्यामुळे राजाने आश्चर्याने विचारले–"महात्मन्, माझ्या राज्यावर एवढा मोठा उपकार करणारे आपण कोण आहात? मी आपणाला पाहू शकणार नाही का?"

पण शिव केव्हांच सरळ वनदेवीकडे निघून गेला होता. तो तिला म्हणाला–"माते, मला परतायला थोडासा उशीर झाला, क्षमा कर मला!"

यावर वनदेवी रागाने म्हणाली–"तू माझ्या सांगण्याप्रमाणे बरोबर वागला नाहीस. मी केवळ तुला स्वतःच्या कामासाठीच ती अद्भुत शक्ती बहाल केली होती, पण तू तिचा इतर कामासाठीही उपयोग केलास. त्या चुकीचं आता तुला प्रायश्चित्त करावे लागेल."

शिवने यावर वनदेवीला विनन्ती केली–"माते, तू जो दण्ड देशील तो खुशीने भोगीन. मला सारी चिंता आपल्या वडलांचीच आहे. बस, तू फक्त इतकाच मला आशीर्वाद दे, की त्यांचं या पुढील आयुष्य सुखाचं जावं."

आता वनदेवीने त्याला प्रत्यक्ष दर्शन देऊन म्हटले–"बेटा! मी हे फक्त तुझी परीक्षा पहाण्यासाठीच म्हणाले. मी तुला शिक्षा कशी करू?" असे म्हणून तिने त्याला तावडतोब त्याचे रूप परत दिले.

मुलाला परत येताना पाहून त्याच्या बाबांना खूपच आनन्द वाटला. यानन्तर शिवच्या फुलबागेत सोन्याचे गुलाब फुलले. अशा तऱ्हेने फारच थोड्या काळात तो चांगल्या श्रीमंत लोकांच्यात गणला जाऊ लागला. आपल्या पैशांच्या मदतीने गरीब, गरजू लोकांची सेवा करीत तो 'परोपकारी शिव' म्हणून प्रसिद्ध झाला.

धंद्याची मेख

शिल्लंगेरी गावचा धर्मनन्द आपल्या बायको व मुलीसह एका प्रसिद्ध पुण्यक्षेत्री देवदर्शनासाठी गेला. तिथे पोचण्यापूर्वी त्यांना एक नदी ओलांडावी लागणार होती.

यात्रेकरूंना पलिकडील किनाऱ्यावर नेण्यासाठी एक नाव नदीकिनारी तयार होती. धर्मनन्दने नावाड्याला विचारले–"पलीकडे नेण्यासाठी माणशी किती पैसे घेतोस तू?"

नावाडी म्हणाला–"एक रुपया मालक!"

धर्मनन्दला मोठे आश्चर्य वाटले. कारण एकतर नदीच्या पाण्याला चांगलाच वेग होता अन् दुसरे म्हणजे पलीकडला किनारा या बाजूने दिसत नव्हता, इतका दूर होता! एवढ्या मोठ्या अंतरावर नेऊन सोडण्यासाठी माणशी फक्त एक रुपया म्हणजे अगदीच कमी आहे. काय प्राप्ति होत असेल याला इतके कष्ट करून? धर्मनन्द बायको व मुलीसह नावेत बसून पलीकडे गेला. देवदर्शन वगैरे उरकून तो परत फिरण्यासाठी पुन्हा नदीकिनारी पोचला. देवळाजवळ कुठे रहाण्यासाठी जागा नव्हती, त्यामुळे यात्रेकरू काळोख होण्यापूर्वीच नदी पार करायच्या गडबडीत होते. सर्वांनाच आपापल्या घरी जाण्याची घाई होती.

धर्मनन्दला पाहून नावाडी म्हणाला–"मालक, गैरसमज करून घेऊ नका; पण आता पुन्हा इकडून नदी पार करण्यासाठी मी माणशी पाच रुपये घेतो. आपण तीन लोकांचे मिळून पंधरा रुपये द्यावेत भला!"

"अरे, सकाळी इकडे आणायला आमच्याकडून तीनच रुपये घेतले होतेस की तू! मग आता पंधरा का मागतोस? काही खास कारण आहे वाटतं?" धर्मनन्दने आश्चर्याने विचारले.

"तसं काही नाही मालक! आपल्यासारख्यांना काय सांगायला का पाहिजे? हीच तर आमच्या धन्द्याची मेख!" हळूच गालात हसत तो नावाडी उत्तरला.

साहसी अपूर्व

[२]

[हिमालयात रहाणाऱ्या सदानन्द मुनीने पृथ्वीच्या मूलतत्वां पासून एका लहानशा मानवाचे सृजन केले. यज्ञाच्या माध्यमातून तयार झालेल्या या उत्तम व साहसी बालकाचे नाव अपूर्व. तो एका बाहुलीएवढा लहान दिसत होता. हत्तींना आज्ञा देऊन, त्यांच्याकडून पाणी फवारून त्याने एका संपूर्ण गावाचे आगीपासून रक्षण केले. –पुढे वाचा]

हत्तींनी जमीनदाराच्या सेवकांचा पाठलाग करून त्यांना पळवून लावले. त्यांच्यातले काही पळता-पळता जमिनीवर पडले. काही जण मैदान ओलांडून गावात जाऊन लपले.

हत्तींनी त्यांच्यापैकी कोणालाही कसल्या प्रकारची दुखापत केली नाही. आपले काम झाल्यावर ते जंगलात निघून गेले.

गावातल्या अभागी, गरीब लोकांना जमीनदाराचे नोकर त्रास देऊ लागलेले पाहून अपूर्वचे मन द्रवले होते. अपूर्वचा या दुनियेशी नव्यानेच परिचय होत होता, तरीही शंभर वर्षात मिळून एका मुनींनी जेवढा अनुभव प्राप्त केला होता, तेवढ्या साऱ्या अनुभवातून मिळालेले ज्ञान आता अपूर्वशी जोडले गेले होते. त्यामुळे निसर्गाच्या रहस्यमय शक्तींशी त्याचे जन्मत:च नाते जुळून गेले होते. या शक्तींच्या सहाय्यानेच तर त्याने हत्तींच्या कळपाला बोलावून

घेतले होते. हत्तींनी काम उरकल्यावर अपूर्वने मनातच इच्छिले की आता हत्तींनी परत जावे.

ते निघून गेल्यावर अपूर्व पृथ्वीतली सुन्दर दृश्ये पाहून आनंद उपभोगू लागला.

अचानक हवेतून वाहून आलेली एक आर्त किंकाळी अपूर्वच्या कानी आली! सर्वसामान्य माणसाला ती ऐकू येणे अशक्यच होते. पण अपूर्वची गोष्ट निराळी होती. त्याला खूप दूरचे ऐकण्याची व पहाण्याची शक्ति प्राप्त झालेली होती. आवाज न करता मनातल्या मनात कोणी ओरडले, तरी त्याला ते ऐकू येई.

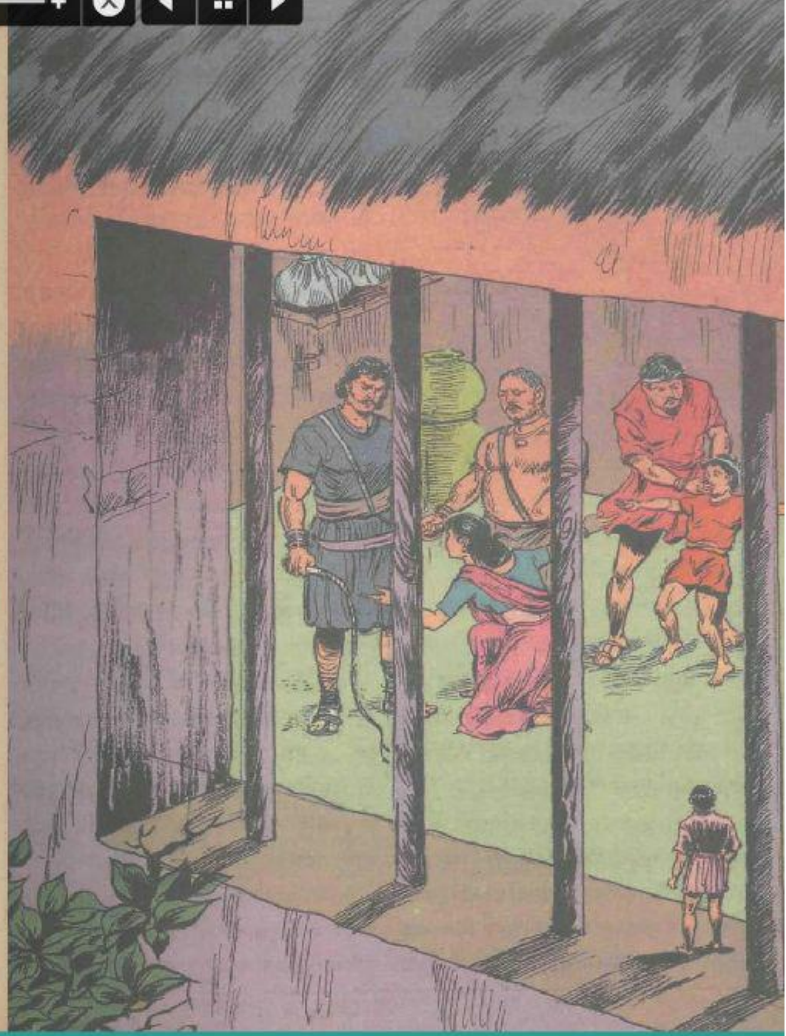
ती किंकाळी ऐकताच अपूर्व त्या दिशेला धावला. जसजसा त्याचा वेग वाढला तसतसा तो अदृश्य होत गेला.

गावच्या दुसऱ्या कोपऱ्याला असणाऱ्या झोपडीपाशी तो पोचला, तेव्हां चहूकडे अंधार दाटला होता.

झोपडीच्या आतून एका स्त्रीचा करूण आवाज ऐकू येत होता–"दया करा माझ्या-वर! माझ्या मुलाला सोडून द्या! सारे दागिने अन् पैसे देऊन टाकते मी तुम्हाला! पण माझ्या पोराला नेऊ नका हो!"

अपूर्वने हळूच झोपडीत डोकावून पाहिले. चांगली उंच, धिप्पाड अशी तीन माणसे उभी होती, एक स्त्री जमिनीवर त्यांचे पाय धरायला वाकलेली होती.

त्यांच्यापैकी एकाने एका तरूण मुलाच्या तोंडावर हात दाबून त्याला घट्ट पकडून ठेवले होते. त्या दीन बाईचे बोलणे ऐकून त्या डाकूंचा नायक मोठ्याने हसला. "हे बघ," तो म्हणू लागला–"आम्हाला तुझे पैसे, दागिने वगैरे काहीही नको. ते सर्व तर खूप आहे आमच्याकडे! आम्हाला तुझा हा मुलगाच हवाय. बळीसाठी योग्य अशी सर्व लक्षणं आहेत याच्यात! लपून राहून तीन दिवस आम्ही चांगलं पाहून घेतलंय याला. अशा मुलाला जन्म दिल्याबद्दल तुला अभिमान वाटायला हवा."

"होय, मला खरोखरच नेहमी अभिमान वाटतो ह्याचा! अशा माझ्या मुलाला तुम्ही घेऊन जाऊ पहाल, तर मी कशी गप्प राहू?" रडत रडत ती स्त्री म्हणाली.

"आमच्या कामासाठी तुझाच मुलगा योग्य आहे, याचाही अभिमान वाटायला हवा तुला! याला बळी देऊन आम्हाला आशिर्वाद मिळेल, तसाच तुलाही मिळेल." तो डाकूंचा सरदार म्हणाला.

ती स्त्री आणखीनच रडू लागली. आता मात्र त्या डाकूंचीही सहनशक्ती संपुष्टात येऊ लागली. त्यांनी तिला शेवटची सूचना दिली. "हे बघ, तू अशी ओरडत किंचाळत राहिलीस तर आम्हाला नाइलाजाने तुला मारून टाकावं लागेल. लक्षात ठेव, मी सरदार भैरवमल आहे! माझ्या नुसत्या नावानेच इथला सारा मुलूख थरथर कापतो. तुला आपला जीव वाचवायचा असेल, आपला नवरा सहीसलामत रहावा, असं वाटत असेल, तर एकदम गप्प बस." असे म्हणून ते डाकू चालू लागले.

त्याच मुलाला आपल्याबरोबर ढकलत, खेचत डाकू भरकन् वेगाने जंगलाकडे घेऊन गेले नि काही मिनिटातच दिसेनासे झाले.

ती स्त्री ही रडत ओरडत झोपडीबाहेर आली–"अरे, धावा कोणी! सरदार भैरवमल माझ्या पोराला घेऊन गेला. त्याला ते दुष्ट देवीसमोर बळी देणार आहेत म्हणे! त्याचे बाबा इथे नाहीत असं पाहूनच आले ते. असते तर काय असं सोडलं असतं त्यांनी डाकूंना? आणा रे सोडवून माझ्या लेकराला! माझा बाळ...माझा लाडका..."

अपूर्वने ओळखले की मुलाला सोडवून आणण्याची शक्ती गाववाल्या लोकात नाही. पण काही असले तरी गाववाल्यांबद्दल विचार करायची ही वेळ नव्हे. या विचाराने तो तावडतोब त्या डाकूं मागे चालू लागला.

डाकू पाच मैलांचे अंतर तुडवून अखेर डोंगरांनी घेरलेल्या एका लहानशा दरीत पोचले. त्यात एका बाजूला कित्येक गुहा

होत्या. एका खूप मोठ्या गुहेसमोर दहापंधरा दरोडेखोर उभे होते.

"आपल्याला शोधाच फळ मिळालं. बाकी सर्व नीट तयार आहे नं?" त्यांच्या नायकाने विचारले.

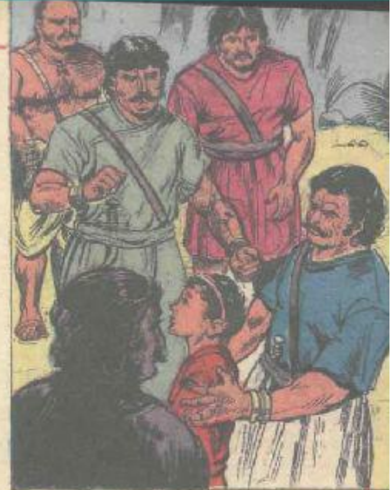
"होय सरदार, आपल्या म्हाताऱ्याने मुहूर्त पक्का केला आहे. मध्यरात्री आहे बलिदानाचा मुहूर्त." एकजण उत्तरला.

"आता देवीच्या बाजूला असलेल्या गुहेत याला ठेवा. अन् ते हिरवं औषध देऊन झोपवून टाका त्याला! पण ते औषध अगदी थेंबभरच घाला हं. जास्त पडलं तर मध्यरात्री तो शुद्धीवर यायचा नाही. बलिदानाच्या पूजेच्या वेळी तो जागा असणं आवश्यक आहे." सरदार बोलला.

अपूर्वने पाहिले की एक माणूस गुहेत गेला अन् त्याने एका ग्लासात पाणी घेऊन एका बाटलीतला एक थेंबभर हिरवा द्रव त्यात घातला. ते पाणी त्याने त्या मुलाला प्यायला सांगितले.

"तो सावध असो वा नसो; त्याला नीट बांधून ठेवा समजलं ना? खूप कष्टानं शोधून आणलाय आम्ही त्याला. हा जर सुटून गेला तर..." सरदार बोलू लागला.

पण सरदाराचे बोलणे मधेच तोडत तो साथीदार म्हणाला–"अरे कुठे पळेल

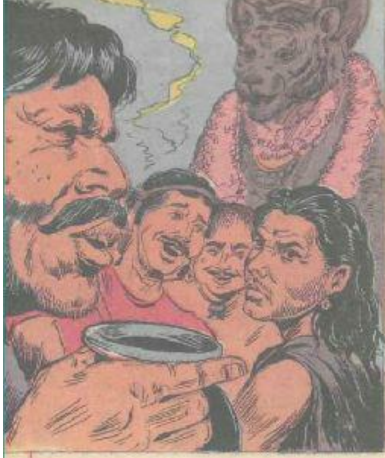

हा पोरगा? दरीतून बाहेर पडायचा रस्ताही सापडायचा नाही..."

"चूप रहा! मी सांगतोय तसंच करायचं! समजलं?" सरदार गुरकावत बोलला.

"जशी आज्ञा सरकार!" दरोडेखोर लवून म्हणाला.

त्या दरोडेखोराने मुलाला लगेच गुहेत नेऊन एका चटईवर झोपवले. झाडीत लपून अपूर्वने हे पाहून घेतले. अपूर्वच्या हालचालीमुळे झाडाची काही पाने हलली. आवाज ऐकून दरोडेखोर चमकून म्हणाला– "कोण आहे तिथे?" यावर तो साथीदार म्हणाला–"अरे असेल एकादा ससा-विसा!" पुन्हा काही मग कोणी तिकडे लक्ष दिले नाही.

मध्य रात्रीच्या वेळी बलिदानाच्या पूजेच्या कामात सर्व डाकू गुंतून गेले होते. अंधाराचा फायदा घेत अपूर्व आता हळूहळू पुढे सरकला अन् कार्य-काय चाललंय ते लक्षपूर्वक पाहू लागला. नंतर जिथे त्या बळीच्या मुलाला झोपवले होते त्या गुहेत तो पोचला. त्या मुलाकडे अपूर्वने न्याहाळून पाहिले. आपल्यापेक्षा शरीराने खूप मोठा आहे, हे त्याच्या लक्षात आले. एक हत्तीही उचलता येईल इतकी शक्ती अपूर्वच्या अंगात होती. तेव्हा मुलाला उचलून नेणे त्याला अशक्य नव्हते. पण मग नेहमीच्या वेगाने तो जाऊ शकला नसता. मुलगा अदृश्य होताच ते डाकू एकाद्या वावटळी-सारखे जंगलात पसरले असते; अन् त्या मुलाबरोबरच त्यांनी अपूर्वलाही पकडले असते. आता या परिस्थितीत काय बरे करावे?

गुहेतुन विचित्रसा हास्यध्वनी ऐकू येऊ लागला. अपूर्वने तेथे जाऊन पाहिले. देवीच्या मूर्तीसमोर एक दरोडेखोर बसलेला होता; अन् 'देवीची' म्हणवली जाणारी मूर्ती खरी तर 'वाघाची' होती. हा सर्व अपूर्वला एक विनोदच वाटला.

"म्हातारबाबा, तुम्ही तर पुजारी. तुम्हीच आमच्यासारखे पिऊ लागलात तर हात कापेल न तुमचा ऐनवेळी. मग त्या पोराचं शिर एकाच घावात कसं उडवू शकाल? अन् तसं न झालं तर मात्र मी तुमचेच कापून तुकडे तुकडे करीन!" दरोडेखोरांचा मालक पुजाऱ्याला म्हणाला. "हं! आणखी एक गोष्टही लक्षात ठेवा; आपलं काम नीट न करणाराला हा भैरवमल सरदार कधी क्षमा नाही करत, कधीच नाही!"

"सरदार! आपण विश्वास ठेवा. मी पिणार नाही. माझ्यामुळे मी कामाची खोटी होऊ देणार नाही. चला दोस्त लोक! तुम्ही प्या, करा सुरू!" पुजारी म्हातारबाबा बोलला अन् त्या व्याघ्रदेवीच्या डोक्यावर फूल वाहिले.

तेथे जवळच दारूचा एक खूप मोठा घडा होता. एक डाकू त्यातून एक पात्र बुडवून दारू काढत होता अन् इतरांच्या पेल्यातून ओतत होता. सर्व डाकू मोठ्या मजेने दारू पीत होते.

हे सर्व पाहून अपूर्वच्या डोक्यात एक विचार चमकला! तो पटकन् ज्या गुहेत ते हिरवे औषध ठेवले होते, तेथे गेला. त्याजवळच एक पात्रही होते. त्यात ते हिरवे औषध ओतून घेऊन अपूर्व दारूच्या घड्याजवळ पोचला. नंतर तेथल्या एका दगडावर चढून त्याने ते औषध हळूच घड्यात ओतून दिले. जेव्हा सर्व दरोडेखोरांना दुसऱ्यांदा दारू वाटली गेली, तेव्हा ती पिऊन त्यांना गुंगी येऊ लागली, अन् तिसऱ्या पाळीला तर जोरजोरात हसत ते बेहोश होऊन सपाट झाले! दारू वाटणाराही स्वतः पिऊन वाटेतच आडवा पडला.

"हं! आता बलिदानाची वेळ झाली. त्या मुलाला इथे हजर करा बरं!" दरोडेखोरांकडे पहात म्हाताऱ्याने आज्ञा केली. पण सर्वचजण दारू पिऊन गप्पगार झालेले पाहून त्याला मोठे आश्चर्य वाटले. "अरे ते सर्व काय झालंय? दोस्तांनो, काय झालं तुम्हाला?" जोरात किंचाळून त्याने विचारले. पण कोणीच उत्तर देण्याच्या स्थितीत नव्हता.

इकडे बन्दीवान केलेला तो मुलगा शुद्धीवर आला. अपूर्वने सर्व दोऱ्या तोडून त्याला मोकळे केले. ते सर्व पाहून मुलाला भारी आश्चर्य वाटले. अपूर्व म्हणाला— "आता आश्चर्य करायला वेळ नाही आपल्याला! चल लवकर. आता आपल्याला एका दरोडेखोराशी सामना द्यावा लागेल."

अपूर्वच्या आवाजात अद्भुत जादू होती. तो मुलगा पटकन अपूर्वच्या मागे निघाला. चालता चालता आपल्याचं उंची इतका मोठा असा एक सुरा घेऊन अपूर्व पुजाऱ्याच्या समोर उभा राहिला. अन् त्याने मुलाला एक दारूचा पेला पुजाऱ्याच्या हाती द्यायला सांगितले. पुजाऱ्याला धमकी देत अपूर्व

म्हणाला–"तू मुकाट्याने ही दारू पी; नाहीतर हा सुरा भोसकीन बघ मी तुझ्या पोटात." यामुळे घाबरून पुजाऱ्याच्या तोंडून एक किंकाळी उठली! त्याला अपूर्व एका भुतासारखाच वाटला होता!

"चटकन पिऊन टाक!" त्या मुलानेही आता पुजाऱ्याला धमकावले. नाइलाजाने पुजाऱ्याने ती दारू प्यायली अन् क्षणभरात तोही धराशायी झाला!

"तुझं नाव काय?" अपूर्वने मुलाला विचारले.

"समीर." मुलगा उत्तरला.

"बरं चल आता. आपल्याला लवकर इथून पळायला हवं!" अपूर्व म्हणाला.

आता अपूर्व व समीर पळू लागले. अपूर्व म्हणजे कोणी परमेश्वरच असावा असे समीरला वाटले. दोघेही सकाळपर्यंत समीरच्या गावी पोचले.

राजाच्या सैन्याची एक तुकडी एका शहरातून दुसऱ्या शहराकडे जाताना जेव्हा त्या गावावरून जाऊ लागली, तेव्हां अपूर्वने समीरकरवी त्यांना डाकूंबद्दल सांगितले अन् त्यांना असेही सांगितले की दुपारपर्यंत ते डाकू शुद्धीवर येतील. त्या पूर्वीच त्यांना ताब्यात घेणे आवश्यक आहे. इतके झाल्यावर समीरचा निरोप घेऊन अपूर्व जायला निघाला.

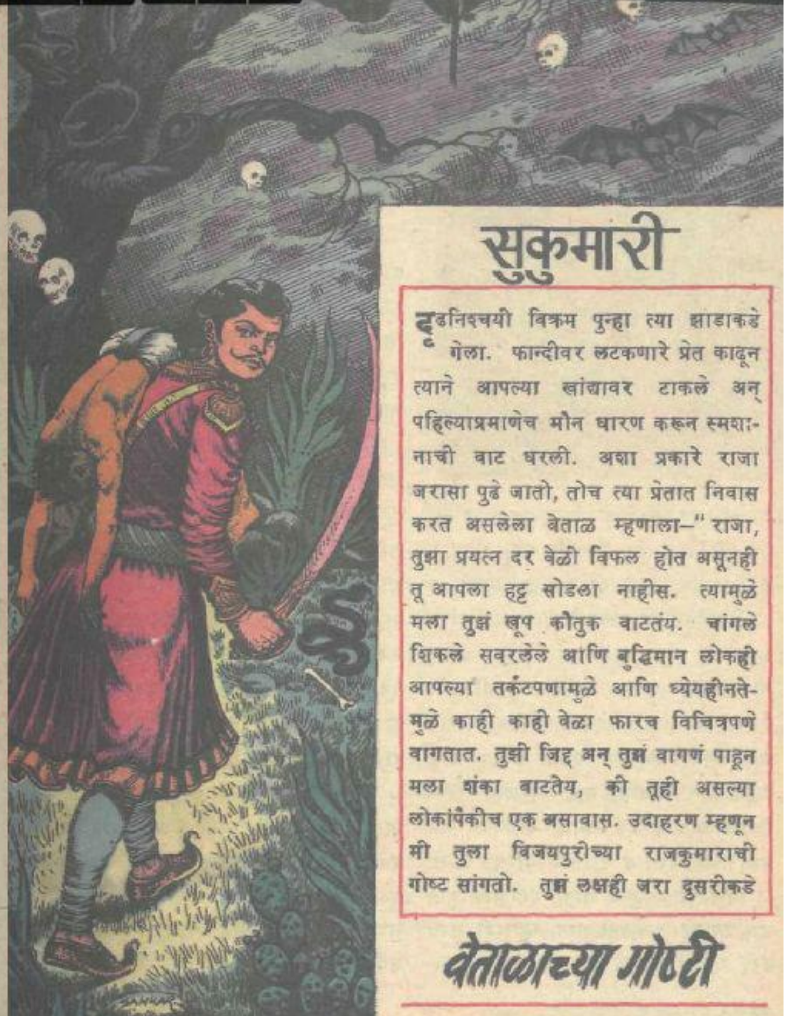
"कृपा करून जरा थांबा ना!" समीरने त्याला विनंती केली.

अपूर्व थांबला, तेव्हा समीर बोलू लागला–"तुमचे आभार कसे मानावे; हेच कळत नाही मला!" अन् त्याच्या गालावरून अश्रु ओघळू लागले.

"आज तू मृत्युच्या दाढेतून वाचला आहेस. तेव्हा आता लक्षात ठेव की जीवनात तुला खूप मोठी जबाबदारी निभावून न्यायची आहे. तुला कधी माझी जरूर वाटली, तर तू मनात तीव्रतेने इच्छा करून मला बोलवू शकशील. लक्षात ठेव, माझं नाव आहे अपूर्व!" अपूर्व प्रेमाने म्हणाला.

यानन्तर अपूर्व तत्काल तिथून पळून जाऊन अदृश्य झाला. (पुढील अंकात)

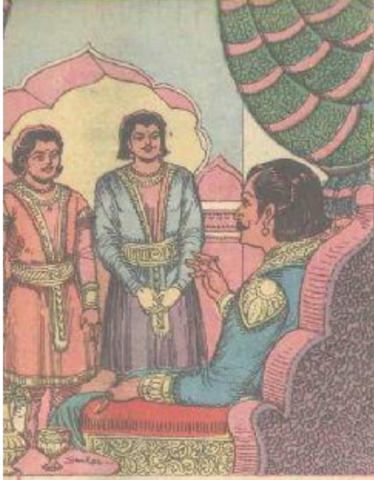

सुकुमारी

दृढनिश्चयी विक्रम पुन्हा त्या झाडाकडे गेला. फान्दीवर लटकणारे प्रेत काढून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले अन् पहिल्याप्रमाणेच मौन धारण करून स्मशानाची वाट धरली. अशा प्रकारे राजा जरासा पुढे जातो, तोच त्या प्रेतात निवास करत असलेला वेताळ म्हणाला–"राजा, तुझा प्रयत्न दर वेळी विफल होत असूनही तू आपला हट्ट सोडला नाहीस. त्यामुळे मला तुझं खूप कौतुक वाटतंय. चांगले शिकले सवरलेले आणि बुद्धिमान लोकही आपल्या तर्कटपणामुळे आणि ध्येयहीनतेमुळे काही काही वेळा फारच विचित्रपणे वागतात. तुझी जिद्द अन् तुझं वागणं पाहून मला शंका वाटतेय, की तूही असल्या लोकांपैकीच एक असावास. उदाहरण म्हणून मी तुला विजयपुरीच्या राजकुमाराची गोष्ट सांगतो. तुझं लक्षही जरा दुसरीकडे

वेताळाच्या गोष्टी

लागेल अन् थोडीशी करमणूकही होईल बघ तुझी, ही गोष्ट ऐकलीस तर. नीट ऐक हं!" आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला–

विजयपुरीचा राजा विद्याधरला बराच काळपर्यंत मूलबाळ झाले नाही. अनेक तीर्थक्षेत्रांना जाऊन आणि खूपशी व्रते-वैकल्ये केल्यानंतरच एकदा राणीला मातृत्व प्राप्त झाले. पण दोन जुळया मुलांना जन्म देऊन तिने स्वर्गाची वाट धरली! जय-विजय मोठे होऊन वयात येतायेता सर्व प्रकारच्या विद्या व कलांमधे पारंगत झाले.

विद्याधर राजाचे आता वय झाले होते अन् त्याची तब्येतही आता म्हणावी तशी बरी नसे. त्यामुळे आता लवकरच राज्य-कारभारातून आपण मुक्त व्हावे, असे त्याला वाटू लागले. पण दोघा मुलांपैकी कोणाला गादीवर बसवावे याबाबत त्याला निर्णय घेता येईना, कारण दोघांपैकी कोणीही दुसऱ्यापेक्षा कोणत्याही बाबतीत कमी नव्हता.

राजाने आपल्या खाजगी सल्लागारांशी याबाबत चर्चा केली. मुख्य मन्त्र्याने राजाला सल्ला दिला–"आपले दोन्ही राजपुत्र सिंहासनावर बसायच्या योग्यतेचे आहेत. तरीही थोरल्या मुलालाच राजा बनवणे धार्मिक दृष्टया योग्य होईल."

त्याच दिवशी आपल्या दोन्ही पुत्रांना जवळ बोलावून राजा विद्याधर म्हणाला–"तुम्हा दोघांचेही विवाह बरोबरच करून द्यावे आणि जयचा राज्याभिषेक करून द्यावा, अशी माझी इच्छा आहे. माझी तब्येत दिवसेंदिवस खालावत चालली आहे. उर्वरित काळ आपल्या राज्यातल्या पर्वतीय प्रदेशात घालवावा, असं माझ्या मनात आहे. मी आता लवकरच राज्यांतल्या राजकुमारींच्या तसबिरी मागवून घेतो."

हे ऐकून जय म्हणाला–"क्षमा करा, बाबा! पण माझ्यासाठी कुणाची तसबीर वगैरे मागवायची जरूर नाही. आपल्या मुख्य शिल्पाचार्यांच्या मुलीशीच विवाह करायची इच्छा आहे माझी, माझं प्रेम आहे तिच्यावर!"

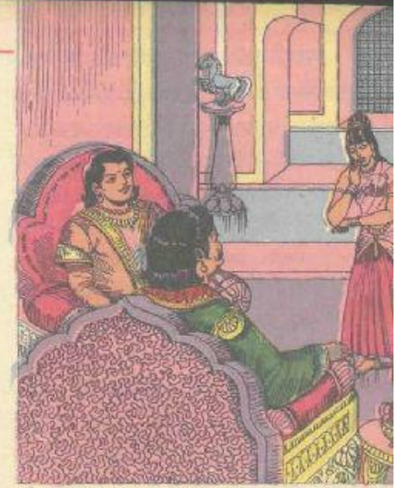
जयचे बोलणे ऐकून राजाला आश्चर्यच वाटले! आपले राजपुत्र पक्के निश्चयी आहेत हे राजाने ओळखले होते. त्यामुळे तो दुसरा राजपुत्र विजय याला म्हणाला–"तुझं काय म्हणणं आहे विजय?"

"बाबा, माझं मन मी उद्या सांगेन. आता मी जातो." इतके बोलून राजकुमार विजय तेथून निघून गेला.

विजयने दुसऱ्या दिवशी येऊन राजाला सांगितले–"बाबा, जगातल्या सर्वात सुकुमार, कोमल अशा राकन्येशीच विवाह करायची माझी इच्छा आहे, तेव्हा केवळ अशा प्रकारच्या राजकन्यांच्या तसबिरीच फक्त मागवून घ्या."

एका महिन्याच्या आतच सुकुमार मानल्या जाव्यात अशा काही राजकुमारींच्या तसबिरी येऊन दाखल झाल्या. त्यांपैकी भुवनगिरी, उदयगिरी व चन्द्रगिरीच्या राजकन्यांच्या तसबिरी निराळ्या करीत विजय म्हणाला–"बाबा, या तीनही राज-कुमारींना मी स्वत: प्रत्यक्ष भेटेन. त्यांना काही प्रश्न वगैरे विचारून, एकीला आपली पत्नी बनवून घेऊन येईन. त्या त्या राज्यां-कडे निरोप पाठवा, की मी राजकुमारीला पहायला स्वत:च येत आहे."

विजय प्रथम भुवनगिरी राजकुमारीला पहायला गेला. तिथला राजा विजयला

पाहून खूप झाला. त्याला आपल्या राज-वाडयात घेऊन जाऊन राजाने त्याचे चांगले स्वागत केले. नन्तर त्याने आपल्या कन्येला लगेच आपल्या महालात येण्याबाबत निरोप पाठवला.

पण थोडयाच वेळात एका दासीने येऊन सांगितले की–"क्षमा असावी महाराज, पण युवराणी अजून झोपल्या आहेत. रात्री पंख्यातलं एक मोरपीस तुटून युवराणींच्या पलंगावर पडलं. ते काही त्यांच्या लक्षात आलं नाही. पण त्यामुळे त्यांना रात्रभर झोप आली नाही. सगळं अंग दुखत राहिलं. आत्ता कुठे त्यांना जरा झोप लागलीय. त्या राजकुमारांना संध्याकाळीच भेटू शकतील."

त्या दिवशी संध्याकाळी विजय राजकुमारीला भेटला. उद्यानात तिच्याबरोबर चालता चालता त्याने तिला विचारले– "आपला विवाह ठरला, तर विवाहाच्या वेळी, मला आवडणारी निळ्या रंगाची साडी नेसाल तुम्ही?"

"नाही. मला लाल आवडते. लालच नेसेन मी!" राजकुमारी म्हणाली.

"बरं, विवाह-समारंभ संपल्यावर तुम्ही प्रथम माझ्या पिताजींना नमस्कार कराल, कीं स्वतःच्या?" विजयने दुसरा प्रश्न विचारला.

"का बरं? मी प्रथम माझ्याच पिताजींना नमस्कार करीन!" राजकुमारी उत्तरली.

"अच्छा? ठीक. मेजवानीच्या वेळी प्रथम माझ्या आवडीची खीर खा – असं म्हटलं तर?"

"मुळीच नाही. मी प्रथम माझ्या आवडीची पुरणपोळीच खाईन!"

इतका संवाद झाल्यानंतर दुसऱ्या दिवशी विजय उदयगिरी राज्यात पोचला.

उदयगिरीचा राजा केवळ नावालाच 'राजा' होता. तेथील सर्व राज्यकारभार राणीच्याच हाती होता. तिने विजयचा उत्तम अतिथिसत्कार केला.

बराच वेळ वाट पाहूनही राजकुमारी आली नाही, तेव्हां विजय म्हणाला–"आता आपण राजकुमारींना बोलावून घ्या ना!"

यावर उदास चेहऱ्याने राणी म्हणाली– "संध्याकाळी भेटवीन मी तिला तुझ्याशी बेटा! सकाळी स्नानाच्या वेळी चन्दन आणि मलई चांगली फेटून दासी अंगाला लावायला गेल्या तर त्यात चुकून राहून गेलेल्या एका लहानशा कणामुळे राजकुमारीच्या गालाला जखम झाली. त्यामुळे स्नानानंतर ती आता वैद्याच्या देखरेखीखाली आराम करीत आहे."

त्या दिवशी संध्याकाळी उदयगिरी राजकुमारीशी झालेल्या भेटीच्या वेळीही विजयने तिला भुवनगिरी राजकुमारीला विचारलेले प्रश्नच विचारले. पहिल्या प्रश्नाच्या उत्तरादाखल राजकन्या म्हणाली–"मी तुमच्या आवडीची निळी साडी नेसेन."

दुसऱ्या प्रश्नाला ती म्हणाली–"मी आधी तुमच्या पिताजींपुढेच नमस्कारासाठी वाकेन."

शेवटच्या, तिसऱ्या प्रश्नाला ती उत्तरली– "मी प्रथम तुमच्या आवडीची खीरच खाईन. बाकीचे पदार्थ नन्तर!"

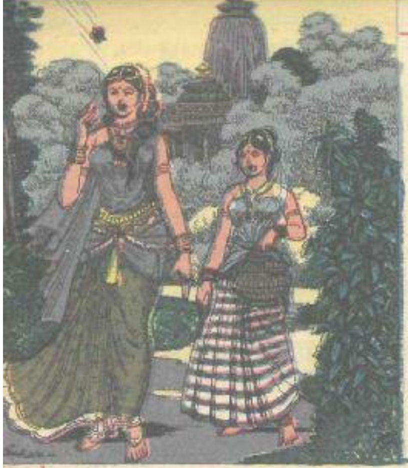
आणि ही सर्व उत्तरे तिने गोड आवाजात, लाजेने चूर होत दिली.

तेथून विजय चन्द्रगिरीच्या राजकुमारीला भेटायला गेला. तेथेही त्याचा भव्य स्वागत–सत्कार झाला. राजा-राणी दोघेही स्वतः सामोरे येऊन विजयला राजवाड्यात घेऊन गेले.

विजयने काही विचारण्यापूर्वीच ते म्हणाले–"बेटा, अन्यथा समजू नकोस.

राजकुमारीची तुझी भेट आज संध्याकाळीच घडवून आणणे शक्य होईल."

विजय हंसत म्हणाला, "आपण कदाचित् तिथि-नक्षत्र वगैरे विचारात घेत असाल नं भेटीसाठी?"

"नाही बेटा, तसं नव्हे. पण आज सकाळी देवीच्या मन्दिराकडून येताना पारिजातकाचे एक फूल वाऱ्यामुळे राजकुमारीच्या डोक्यावर पडले. त्यामुळे तिला असह्य वेदना होत आहेत." डोळ्यातले पाणी पुसत महाराणी बोलली.

संध्याकाळी चन्द्रगिरी राजकुमारीला तिच्या खास महालात भेटून विजयने तेच तीन प्रश्न पुन्हा विचारले.

साडीची गोष्ट येताच राजकुमारी म्हणाली–"साडीच्या रंगाबद्दल माझी काही खास आवड-नावड नाही, मी फक्त इतकंच पहाते की ती अगदी हलक्यात हलकी असली पाहिजे वजनाने! जड साडी मी कधी नेसूच शकत नाही."

नमस्काराबद्दल ती म्हणाली–"आधी कुणाला अन् मग गुणाला हा प्रश्नच येत नाही ना, कारण सर्वांना वाकून वाकून नमस्कार करीत राहीन, तर कंबरच मोडेल नाही! मी आपली सर्वांना मिळून एकच नमस्कार करीन."

जेवणाचा प्रश्न निघाला तेव्हा ती म्हणाली–"आधी काय खायचं, हे माझ्या हाती कुठे आहे? दासी जो पदार्थ तोंडात घालील, तोच खाते ना मी!"

विजय आपल्या राज्यात परतला आणि त्याने राजा विद्याधरला सांगितले की–"बाबा, मी चन्द्रगिरीच्या राजकन्येशी विवाह करू इच्छितो. जगातल्या सर्व राजकन्यांत तीच सर्वात नाजुक आणि कोमल आहे."

आपली गोष्ट इथेच संपवत वेताळ विक्रमला म्हणाला–"राजा, कोणताही पुरुष खरं तर आपल्या भावी पत्नीत विनयीपणा, बुद्धिमत्ता आणि सौन्दर्य शोधायचा प्रयत्न करतो. पण आपली पत्नी केवळ नाजुक अन् कोमलच असावी असं म्हणणं हास्यास्पद नव्हे का? तार्किक बुद्धि, समजूतदारपणा आणि सामान्य माहिती असणारा कोणीही असं वागणार नाही, नाही का? विजयच्या या वागणुकीचं काही खास असं कारण असू शकेल? या माझ्या प्रश्नांची उत्तरं माहित असूनही देण्याचं टाळलंस तर तुझे मस्तक फुटून त्याचे तुकडे तुकडे होऊन जातील."

यावर राजा विक्रम उत्तरला–"केवळ काही मिनिटांनी लहान असल्याने विजयला राज्यप्राप्ति झाली नाही. राजा होणारा मोठा भाऊ राजमर्यादा वगैरे जराही माहीत नसलेल्या एका सामान्य मुलीशी लग्न करीत आहे. अशी गरीब घरातली मुलगी राणी झाली, तर राजघराण्यातल्या विजयच्या बायकोला तिच्याबद्दल असूया वाटणं स्वाभाविकच होईल. त्यामुळे एकाद्या वेळी स्पर्धा अन् त्याहीपुढे जाऊन कारस्थानं वगैरे शिजायची शक्यता आहे. अशा परिस्थितीत आपल्याकडे येणाऱ्या मुलीत असे काही वैशिष्ठ्यच असावे की, आपण राणी बनू न शकलो, तरी आपल्यातल्या या वैशिष्ट्यामुळे तिला आपला अभिमान कुरवाळत बसता येईल. 'दुनियेतली मीच एकटी एक सुकुमार अन् कोमल मुलगी आहे' या भावनेमुळे ती तृप्त राहील. हे तर काही नाही, पण केवळ प्राजक्ताचे फूल डोक्यावर पडल्यामुळे डोकेदुखी सुरू झालेल्या, चन्द्रगिरीच्या राजकुमारीच्यात मुकुट संभाळणं किंवा पुऱ्या राज्याचा संभाळ करण्याची कुवत तरी कशी असेल? आपल्या कुटुम्बात स्वास्थ्य अन् शान्ति नांदावी या इच्छेनेच तर विजयने हा निर्णय घेतला. तार्किक दृष्टीने आणि भविष्यात उपयोगी पडेल अशा हेतूनेच विजयने असे केले."

वेताळाला अशा तऱ्हेने उत्तर देण्यामुळे राजाचे मौन भंग झाले आणी वेताळ प्रेतासह अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच झाडावर जाऊन लोंबू लागला.

(कल्पित)

विचित्र रोगपरीक्षा

बुद्धिशर्मा नावाचा एक वैद्य आपल्या पोटा-पाण्याचा प्रश्न सोडवण्याच्या उद्देशाने कनकपुरी गावात येऊन राहू लागला. तोपर्यंत त्या गावचे लोक आपल्या औषध-पाण्यासाठी शेजारच्या गावी जात. पण आता त्यांचा प्रश्न मिटला अन् थोड्याच दिवसात ते म्हणू लागले–"अरे, या बुद्धिशर्मांचा हातगुण चांगला आहे बरं का!"

माधव नावाचा तेथला एक श्रीमन्त माणूस अगदी पहिल्यानेच बुद्धिशर्मांकडे गेला. त्याने आपल्या पोटदुखीच्या व्यथेबद्दल वैद्याला सांगितले.

"केव्हापासून दुखतंय तुमचं पोट?" वैद्याने विचारले.

"आज सकाळपासूनंच. पण मग मला सहन होईना, म्हणून गाडी जोडून आत्ता या कडक उन्हाच्या वेळी आलो बघा." माधव बोलला.

"बरं, आज सकाळी काय खाल्लं होतंत?" बुद्धिशर्मानि विचारले.

"चार चपात्या खाल्ल्या होत्या. कदाचित नीट भाजल्या गेल्या नसाव्यात त्या!"

एक औषधाची बाटली माधवच्या हातात देत बुद्धिशर्मा त्याला म्हणाला–"रोज सकाळ-संध्याकाळ यातले चार-चार थेंब आपल्या डोळ्यात घालत रहा."

हे ऐकून माधव चिडून म्हणाला–"ही कसली रोगपरीक्षा तुमची? इथं माझं पोट दुखतंय, अन् तुम्हीं डोळ्यात घालायला औषध देताय? चेष्टा करताय होय?"

यावर हसत हसत बुद्धिशर्मा म्हणाला–"चेष्टा? छे, छे; चेष्टा कशी करीन? आपल्या डोळ्यात दोष आहे, म्हणूनच तुम्ही त्या कच्च्या चपात्या खाल्ल्यात. पोटदुखी आपोआप थांबेल. पण आपल्याला खरं तर डोळेच ठीक करून घ्यायची गरज आहे!"

–पुष्पराज जोशी

चांदोबा पुरवणी–३०

महान् स्वप्नदर्शी भारत

सर्वात प्रथम भारतीय:

दादाभाई नौरोजी (१८२५-१९१७) मुंबईतील पारशी जमातीचे नेता होते, इतकेच नव्हे, तर ते पुढे संपूर्ण भारताचेही नेता बनले. लंडनच्या 'हाऊस ऑफ कॉमन्स'चे सदस्यत्व मिळालेले पहिले भारतीय गृहस्थ तेच होत. १८८६, १८९३ आणि पुन्हा १९०६ मधे 'इंडियन नॅशनल कॉंग्रेस'चे अध्यक्ष म्हणून त्यांची निवड झाली होती. त्यांच्याच अध्यक्षतेखाली कॉंग्रेसने कलकत्ता अधिवेशनाच्या वेळी प्रथम जाहीर केले की, 'स्वराज्य, म्हणजेच देशाचे स्वातन्त्र्य हेच आमचे ध्येय आहे!' १८९३ मधे लाहोरमधे कॉंग्रेसची जी महासभा झाली त्यावेळी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात ते म्हणाले:

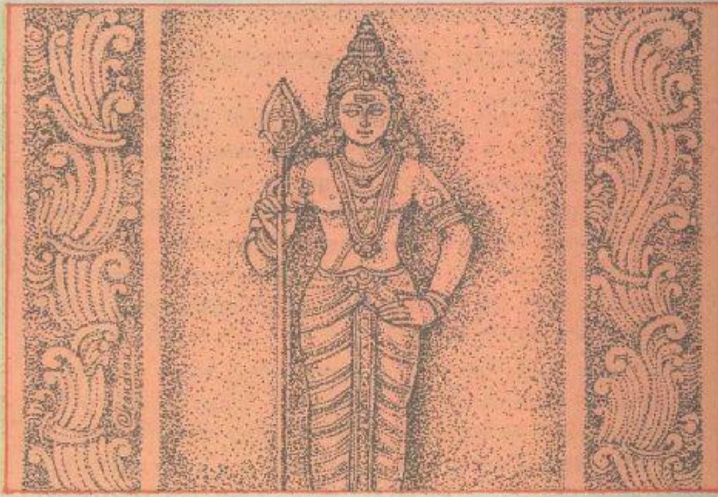
"आपण सर्वजण एकाच मातेची अपत्ये आहोत. अन् ती माता म्हणजे आपला भारत! आपल्याला एक गोष्ट नेहमी लक्षात ठेवायला हवी की–मी एक भारतीय आहे, आणि मी देशाच्या बाबतीतले माझे कर्तव्य निभावून नेत आहे. मी या भावनेनेच नेहमी आपली काम करत असतो–केवळ हीच भावना असते माझ्या मनात, की मी हिन्दु असेन वा मुसलमान, पारशी असेन किंवा ख्रिश्चन की आणखी दुसऱ्या कुठल्या धर्मांचा–पण सर्वात अगोदर भारतीय आहे! आमचा देश आहे भारत अन् आमची राष्ट्रीयता आहे भारतीयता!"

तुम्हाला माहीत आहे?

१. जगातील सर्वात मोठे व वजनदार जनावर कोणते?
२. लांबीने सर्वात अधिक असणारे जनावर कोणते?
३. आजपर्यंतचा सर्वात वजनदार माणूस कोण?
४. त्याचे वजन किती होते?
५. सर्वात वजनदार स्त्री कोणती?
६. तिचे वजन किती होते?

[पान ३६ पहा]

कार्तिकेय

तारकासूर नावाच्या राक्षसाने ब्रह्मदेवाकडून अपूर्व असा वर मिळवला, आणि गर्वात फुगून जाऊन देवांना तो अनेक प्रकारे त्रास देऊ लागला. त्याचा त्रास सहन न होऊन अखेर इन्द्रादि सर्व देव महादेवाला शरण गेले. त्यांनी शिवाची प्रार्थना केली की–" हे महादेवा, आमचं या राक्षसापासून रक्षण कर!" परमेश्वराच्या तृतीय नेत्रातून निघालेले तेज अग्निदेवाने गंगा नदीत नेऊन पोचवले. गंगेने ते हरळीने भरलेल्या शरवण सरोवरात पोचवून दिले. तेथे ते तेज एका दिव्य अशा बालकात रूपान्तरित झाले. ती अजब घटना पाहून सहा कार्तिक मातांनी तेथे जाऊन त्याला दूध पाजले. त्यावेळी त्या बालकाला सहा शिरे आणि बारा हात उगवले. त्यामुळे सहा मातांना त्या बालकाला दूध पाजण्याचे आणि त्याचे संगोपन करण्याचे भाग्य प्राप्त झाले. कृत्तिकांनी त्या शिशुचे संगोपन केल्यामुळे त्याला कार्तिकेय हे नाव मिळाले. सहा शिरे असल्याने त्याला 'षडानन' असेही म्हणत. कुमार, स्कन्द, सुब्रह्मण्यम, गुहा आणि शरवण इ० त्याची आणखीही नावे आहेत.

भगवान शिव व माता पार्वती यांनी त्या बालकाचा 'आपलाच पुत्र' म्हणून स्वीकार केला. त्याला देवांचा सेनापती नेमले गेले. त्याने राक्षसाला आव्हान देऊन त्याला हरवले आणि ठार मारले. अशा तऱ्हेने कार्तिकेयाने देवांचे तारकासुरापासून रक्षण केले.

'आपल्या पित्याला प्रणवरहस्य सांगणारा' अशा रूपातही भक्तगण कार्तिकेयाचे गुणगान करतात.

चांदोबाच्या बातम्या

विचित्र प्रथा

कर्नाटक राज्यातील धारवाडजवळ गदग प्रान्तात जन्मांध असणाऱ्या पंचाक्षरी गावी नावाच्या एका संगीतज्ञाने १९१४ मध्ये एका संगीत विद्यालयाची स्थापना केली. तेंव्हापासून प्रत्येक पिढीत त्या विद्यालयात शिक्षण घेणारांमधे एक तरी जन्मांध विद्यार्थी असतोच. आजचे सुप्रसिद्ध गायक शिमोगा वेणुगोपाल यांचे संगीतशिक्षण याच विद्यालयात झाले, आणि जन्मान्ध असूनही एक 'प्रतिभासंपन्न गायक' म्हणून ते नावारूपास आले.

शॉर्टहॅण्डचे रेकॉर्ड

लोकसभेचे रिपोर्टर हरीश्चन्द्र विष्ट यांनी २९ व्या अखिल भारतीय शॉर्टहॅण्ड चॅम्पियनशिप प्रतिस्पर्धेत भाग घेऊन, पहिला नंबर मिळवून एक नवीन रेकॉर्ड प्रस्थापित केले. ही चढाओढ तिसऱ्यांदा यावेळी मिनिटाला २५० शब्द या वेगाने लिहून जिंकली. मागच्या दोन्ही वेळी ही स्पर्धा यांनीच जिंकली होती. १९८० साली त्यांच्या पित्याने हा वेग प्राप्त केला होता. परंतु केवळ २१ वयाचा हा एकच असा आहे, की ज्याने इतक्या लहान वयात हे रेकॉर्ड प्रस्थापित केले.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१. उज्जयिनी, स्ट्रॅटफोर्ड-अपान-अवान, ट्रॉय, अयोध्या, मैलापुर – या स्थानांशी संबंधित कवि-लेखक कोण कोण आहेत ?

२. जास्तीत जास्त लेखकांच्याच कबरी जेथे आहेत, असे कबरस्थान कोणते ?

३. इण्डो-आंग्लियन लेखक कोण ?

४. प्राचीन भारतातला संस्कृत भाषेचा महान् व्याकरणतज्ञ कोण होता ?

५. त्याचा जीवन-काल कोणता आणि त्याच्या ग्रन्थाचे नाव काय ?

उत्तरावली

तुम्हाला माहीत आहे ?

१. ब्लू व्हेल.
२. जिराफ.
३. अमेरिकेतला जॉन ब्रॉवर मिनोच (१९४१-८३).
४. ६३५ किलो.
५. अमेरिकेची पर्सी पर्ल (१९२६-७२).
६. ३९९ किलो. किंवा ५५० पौंड.

साहित्य

१. कालिदास, शेक्सपियर, होमर, वाल्मिकी, तिरुवल्लुवर.
२. लंडनचे वेस्ट मिनिस्टर ॲबे.
३. इंग्रजीत लिहिणारा भारतीय.
४. पाणिनी.
५. इ. स. पू. ४ थ्या शतकात. अष्टाध्यायी.

जगातल्या पौराणिक कथा–५

पर्सिअस व आन्द्रोमेदा

अर्गोसचा शासक राजा अक्रीसियस याला एकदा एक भविष्यवाणी कळली की – आपल्या मुलीच्या मुलाच्या हातून आपले मरण ओढवणार आहे. या वाणीवर विश्वास ठेवून राजाने आपली कन्या दानाई हिला तिच्या नवजात अर्भकासह आपल्या देशातून बाहेर काढून लावले.

मोठ्या निर्दयपणे त्या मायलेकरांना एका नावेत बसवून वादळी सागरात सोडून देण्यात आले ! सागरी लाटांनी ती नाव सेरिफोस द्वीपाच्या किनाऱ्यावर आणून सोडली.

सागरकिनाऱ्यावर त्या मायलेकरांना एका कोळ्याने पाहिले व त्याने त्यांना आपल्या राजाकडे नेऊन सोडले. सेरिफोसच्या राजाने त्या दोघांचा मोठ्या प्रेमाने सांभाळ केला. एका मन्दिरात त्यांच्या रहाण्याची व्यवस्था करण्यात आली होती.

वर्षे जात राहिली आणि पर्सियस नावाच्या त्या अर्भकाचे रूपान्तर आता एका साहसी युवकात झाले. तो इतका साहसी होता की, त्या मायलेकरांचा प्रेमाने सांभाळ करणारा स्वतः राजाच आता या तरूण पर्सियसचा हेवा करू लागला.

एकदा राजाने पर्सियसला एका अगदी खास अशा मेजवानीला बोलावणे केले. त्या मेजवानीसाठी ज्या ज्या राज-कुमारांना आमन्त्रित केले होते; त्या सर्वांनी राजाला एक एक घोडा बक्षिस द्यायचा अशी प्रथा असे. पण बिचाऱ्या पर्सियसजवळ तर राजाला द्यायला काहीच नव्हते! त्यामुळे अन्य सारे राजपुत्र त्याची टर उडवून त्याला हसू लागले.

"घोड्याच्या ऐवजी मी आपणाला काय द्यावे ?" पर्सियसने यजमान राजा अक्रीसियसला विचारले. "मेदुसाचे शीर !" राजा उत्तरला. मेदुसा एका राक्षसीचे नाव होते. ज्याची नजर तिच्यावर पडेल, तो दगड होऊन पडत असे – अशी तिची ख्याती होती ! पण साहसी पर्सियसने राजाची मागणी पुरी करण्याचे आश्वासन दिले.

मेदुसा कुठे रहाते, हे सुद्धा पर्सियसला माहीत नव्हते. पण तिच्या तीन्ही बहिणींचे निवासस्थान त्याला चांगले ठाऊक होते. त्या तिघींच्यात मिळून एकच डोळा व एकच दात होता. त्या तिघीही गरजेप्रमाणे आलटून पालटून या वस्तु वापरत असत. पर्सियसने त्या वस्तु ठेवायची त्यांची डबीच पळवली. त्यांच्याकडून मेदुसाचा पत्ता विचारून घेऊनच त्याने ती या बहिणींना परत दिली.

यानंतर प्रथम त्याने देवांची प्रार्थना करून त्यांच्याकडून काही अद्भुत अशा शक्ति मिळवल्या. नंतर तो मेदुसाकडे गेला. तिच्याकडे सरळ पाहिले तर आपण दगड होऊन पडू-ही गोष्ट माहीत असल्याने त्याने फक्त आपल्या ढालीत तिचे प्रतिबिंब पाहिले आणि तिचे मस्तक धडावेगळे केले !

तेव्हा तिच्या त्या मस्तकातून पडणारे रक्ताचे थेंब सापांमध्ये परिवर्तित होऊ लागले. पण त्यांना अजिबात न भिता ते शिर तसेच लोंबते घेऊन तो आपल्या द्वीपाकडे परत आला. या कामात अनेक प्रकारे देवांनीच त्याला मदत केली होती.

इथिओपियाच्या सागरकिनाऱ्यावर पर्सियसने एकदा एका सुन्दर युवतीची दगडी मूर्ति पाहिली. त्या युवतीचे नाव होते आन्द्रोमेदा. एका रक्तपिपासू भयानक सागरराक्षसाने तिला गिळले होते व आईबाप तिचे रक्षण करू शकले नव्हते.

पर्सियसने ताबडतोब समुद्रात उडी घेतली आणि समुद्रीराक्षसाच्या उजव्या बाहूवर आपल्या खंजिराने अचानक वार केला. रक्त गोठून जाईल असा आवाज करून तो राक्षस मरून पडला. अशा प्रकारे पर्सियसने आन्द्रोमेदाला मुक्त केले.

आन्द्रोमेदाच्या आईबापांनी मोठ्या आनन्दाने आपल्या आन्द्रोमेदाचा विवाह पर्सियसशी करून दिला. सर्वजण या विवाहामुळे खूष झाले. (पर्सियसच्या आणखी काही साहस-कथा पुढील अंकात वाचा.)

यक्ष हसला

यक्षस्थळ नावाच्या राज्यात एक शेतकरी रहात असे. त्याचे नाव होते नन्दू. शेतातली सर्व कामे आणि आपल्या गुरांची देखरेखही तो स्वतःच करी. तो भारी कंजूष होता. सकाळी सूर्योदयापूर्वी जागत असे तो, व तेव्हापासून चांगली रात्र होईपर्यंत तो स्वतःच सारी धावपळ करून खूप काम करी.

एके दिवशी सकाळीच साऱ्या जनावरांचे चारापाणी पाहून नन्दू आपल्या शेताकडे निघाला. वाटेत त्याला कोणाचेसे घोरणे ऐकू आले. अशा तऱ्हेने या झाडाझुडुपात घोरत झोपणारे कोण असावे याबद्दल त्याला कुतुहल वाटले.

त्या राज्यात खूपदा यक्ष दिसत असत, म्हणूनच तर त्या राज्याचे नाव 'यक्षस्थळ' पडले होते. घोरण्याच्या आवाजाचा माग घेत नन्दू थोडा पुढे गेला, तोच त्याला एका कावळ्याच्या छत्रीच्या दाण्ड्याला टेकून बसून झोपलेली एक विचित्रशी बुटकी व्यक्ति दिसली.

तो अजब आकार एका खूपच छोट्याशा मानवाचा होता. बुटकेसे शरीर अन् लाडे-छोटे हातपाय! त्याला पहाताच, तो यक्ष आहे, हे समजायला नन्दूला मुळीच वेळ लागला नाही. नन्दूच्या पिढीच्या काळात यक्ष कधी-कधीच दिसत. पूर्वी ते मानवांशी बोलत, त्यांच्याशी मैत्री करत अन् अनेक प्रकारे त्यांना मदतही करत असत. पण आता काळ बदलला होता. यक्ष कमीच दिसत असत, अन् दिसलेच, तर माणसांना पाहून पळून जात असत. मानवांना भेटणे-बोलणे त्यांना बरे वाटत नसे.

यक्षाला पाहून नन्दूला वाटले की, याला झोपेतच पकडून कैद केले, तर सुटकेच्या बदल्यात त्याच्याकडून एकाद्या गुप्त-धनाचा

२५ वर्षांपूर्वीच्या चांदोबातील गोष्ट

पत्ता लागू शकेल. म्हणून नन्दूने पटकन जाऊन, त्या घोरत बसलेल्या यक्षाला घट्ट पकडले.

या अचानक हल्ल्याने यक्ष घाबरून गेला. डोळे उघडून त्याने नन्दूला पाहिले अन् त्याच्या पकडीतून सुटण्यासाठी तो धडपडू लागला. तो गयावया करून नन्दूला म्हणाला–"मला का पकडलंस तू? सोडून दे न!"

"अरे, माझं नशीबच म्हणून सापडलास तू मला! चल, छानच झालं फार! आता एकादं चांगलं घबाड मला दाखवीपर्यंत तुला सोडणारच नाही मी! आत्ताच एकाद्या गुप्त-धनाचा पत्ता सांगीनास? सोडतो बघ तुला लगेच!" नन्दू म्हणाला.

"अरे, पण असा कुठे गुप्त-खजिना असल्याचं मला तरी कुठं माहीताय? मग मी कशी मदत करणार तुला? सोडून दे ना मला!" यक्ष याचना करू लागला.

"ठीक आहे! बऱ्या बोलानं ऐकणार नाहीस तर तू! अच्छा, मग मला करायचं ते करीन मी. मुळीच सोडणार नाही तुला. चल आता." असे म्हणून नन्दू त्या यक्षाला घरी घेऊन गेला अन् त्याला एका मोठ्या लाकडी पेटीत ठेऊन, पेटीला कुलूप घातले त्याने.

असाच एक महीना निघून गेला. नन्दू एक दिवस जंगलातल्या रस्त्याने नेहमी-प्रमाणे येत असताना त्याला लाकडाचा एक लांबटसा ओंडका दिसला. चारी बाजूंनी तो तासलेला होता. ते लाकूड तिथे कसे आले हे काही त्याला कळेना. तो ओंडका खांद्यावर टाकून नन्दू गावात आला अन् ते लाकूड भोलाप्रसाद नावाच्या एका सुताराला देऊन नन्दूने त्याच्याकडून चार-पाच रूपये वसूल केले, आणि तो आपल्या घरी निघून आला.

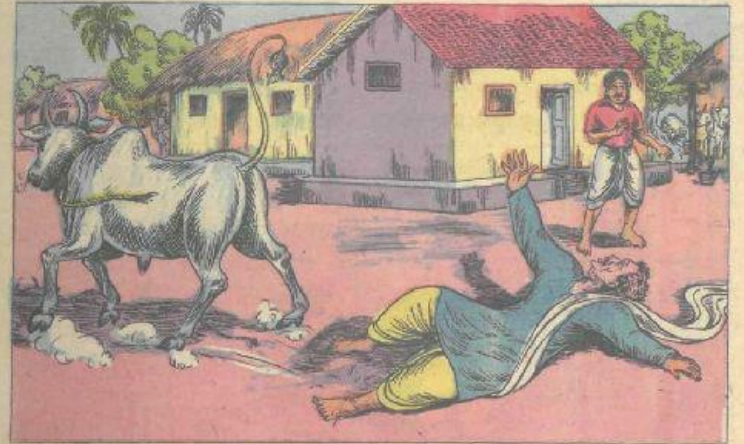
नन्दूने घरात पाऊल घातले आणि पेटीतला यक्ष जोरात हसला! यावर नन्दू यक्षाला म्हणाला–"अरे, महिनाभर मी तुला पेटीत बन्द करून ठेवलं, तरी अजून तुझी बुद्धि ठिकाणी आली नाही वाटतं? मला एकादा खजिना दाखवून आपल्या वाटेनं निघून गेला असतास तर बरं नसतं झालं? आता का उगीचच हसतोयस?"

यक्ष मावर काहीच बोलला नाही. तो फक्त हसतच राहिला.

पुन्हा एक महिना निघून गेला, अन् एक दिवस असेच नन्दूला बाजारात काही खरेदीसाठी जायचे होते. नन्दूने आपला सारा पैसा घरात एके ठिकाणी पुरून ठेवलेला होता. खरेदीसाठी नन्दूने जमीन खोदून घडा बाहेर काढला, काही पैसे काढून घेतले आणि तो पुन्हा पहिल्यासारखा गाडून ठेवून तो बाजारात निघून गेला. पण त्याचा हा उद्योग कुणीतरी लपून पाहून ठेवला अन् नन्दूची पाठ फिरताच सारे पैसे त्याने काढून घेतले आणि निघून गेला.

संध्याकाळी बाजार उरकून नन्दू घरी पोचला आणि पेटीतला यक्ष पुन्हा खदा-

खदा हसू लागला. आता मात्र नन्दू फारच रागावला. त्याने पेटीच कुलूप काढून यक्षाला पकडून बाहेर काढले आणि म्हटले– "हे तुझ रंगढंग मला मुळीच आवडत नाहीत हं! दोन महिने तुला मी इथे पेटीत बन्द करून ठेवलंय. मला मदत तर काही केली नाहीसच, पण या अवधीत तीन वेळा कुचेष्टेने हसलास मात्र! अरे पण का असं? आता जर याचं कारण सांगितलं नाहीस तर गळा दाबून मारून टाकून फेकून देईन बघ मी तुला! समजलं?"

यावर यक्ष म्हणाला–"बरं ऐक तर! तुला जेव्हा जंगलात छानपैकी तासलेलं लाकूड सापडलं तेंव्हा तू पैशाच्या मोहाने ते भोलाप्रसाद सुताराला चार पाच रुपयात विकून टाकलंस न? पण तू अगदी नंबर एकचा बुध्दू प्राणी आहेस बघ! त्या लाकडात लाखो रुपये किमतीचं सोनं आणि हिरे भरलेले होते हे तुला कुठे माहीत? त्या पैशांनी भोलाप्रसाद आज चांगला श्रीमंत बनलाय, मजेनं आपलं आयुष्य घालवतोय तो! त्या दिवशी तुझ्या बिनडोकपणाचं हंसू आलं होतं मला!"

"ओहो! असं होय? बरं मग आता का बरं हसलास तू?" रागाने वेडा होत नन्दूने विचारले.

"कारण आजही आपल्या बेअकली-पणाचं छान प्रदर्शन केलंस तू! पुरलेला पैसा बाहेर काढताना काळजी घेतली नाहीस! त्यामुळे नेमक्या एका चोराने ते पाहून ठेवलं! तू गेल्यावर पैसे काढून घेऊन पसार झाला तो!" यक्ष हसतच बोलला.

"का ऽऽ य? माझा सारा पैसा चोरीला गेला?" डोक्यावर वीज कोसळल्यासारखा ओरडून नन्दू पैसे ठेवलेल्या खोलीकडे धावला. खरोखरच एक कवडीही उरली नव्हती तेथे? नन्दूचं वाटोळं झालेलं होतं!

कपाळ बडवत, रडत तो पुन्हा त्या पेटी ठेवलेल्या खोलीकडे आला, पण तोपर्यन्त यक्ष कशाला थांबतोय तिथे? तो तर केव्हाच पसार झाला होता!

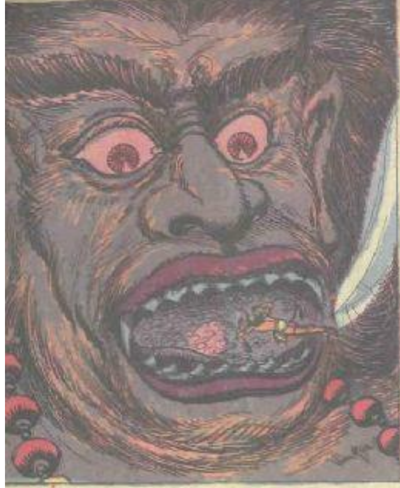
वीर हनुमान

जेव्हा मैनाकाने हनुमानाचे आदरातिथ्य करण्याची आपली इच्छा प्रकट केली, तेव्हा हनुमानाला मोठे समाधान वाटले. तो म्हणाला–"तू बोलून दाखवलंस, हेच तुझं आतिथ्य मला पुरे! मी तुझा आदर-सत्कार स्वीकारीत नाहीं म्हणून नाराज होऊं नकोस. आता थोडा ही उशीर करणं योग्य होणार नाही. मी आपल्या सह-काऱ्यांना शद्ब दिला आहे की सूर्यास्तापर्यंत मी लंकेत पोचेन, मध्येंच थांबणं मला प्रशस्त वाटत नाही."

असं म्हणून हनुमानाने मैनाक पर्वताला आपल्या हाताने स्पर्श केला नि तो आकाश मार्गाने पुढे चालू लागला. मैनाक आणि समुद्राने हनुमानाला आशीर्वाद दिला– "तुला आपल्या अंगीकृत कार्यात सफलता मिळो!" मैनाक पर्वताकडे प्रेमभरे पहात हनुमान आकाशात उंच उडाला आणि त्याने लंकेकडे प्रयाण केले.

हे सर्व पाहून देवगण, महर्षि, सिद्ध पुरुष आणि देवेन्द्राने मनातल्या मनात मैनाकाचे कौतुक केले. त्यांच्या मनात विचार आला– "केवळ हनुमानालाच मैनाक सारख्या महान पर्वताचे आतिथ्य स्वीकार न करणे शोभून दिसते. हनुमाना ऐवजी दुसरा कोणी असं करू धजला नसता."

इंद्र मैनाकला म्हणाला–"हे मैनाक, तुला पाहून मला फार आनंद होत आहे. तू काळजी करू नकोस. इथून पुढे माझ्या-मुळे तुझ्यावर कोणते ही संकट येणार

नाही." इन्द्राचे हे बोलणे ऐकून मैनाकाला आनंद झाला की आता आपल्याला इन्द्रापासून धोका नाही.

दरम्यान हनुमान समुद्रावरून बराच दूर गेलेला होता. याच वेळी देवगण नि गंधर्व यांच्या मनात अशी इच्छा निर्माण झाली कि एकदा हनुमानाच्या शक्तीचा चांगला अंदाज घ्यावा. ते सापांची आई सुरसाकडे जाऊन म्हणाले–" महावीर वायुपुत्र हनुमान समुद्रावरून उडत चाललेला आहे बघ. तू पर्वतशरीर राक्षसीचे रूप घेऊन आपल्या लांब दाढा नि लालबुंद डोळ्यांनी त्याचा रस्ता आडव. आम्हाला पहायचंय की तुला पाहून तो भीतो आहे की तुला हरवतोय!"

देवांच्या आज्ञेवरून नागमाता सुरसाने भयानक, विकृत व विशाल रूप धारण केले आणि ती हनुमानाच्या मार्गावर जाऊन उभी राहिली. म्हणाली–" हनुमाना, देवांनी मला इथे पाठवलंय, आज तू माझे भक्ष्य होणार आहेस. मी तुला खाऊन टाकणार आहे. चल शीर पाहू माझ्या तोंडात!" नि तिने आपला जबडा उघडला.

हनुमान जरा ही न घाबरता संतोषपूर्वक हात जोडून म्हणाला– " दशरथाचा पुत्र राम, आपला छोटा भाऊ लक्ष्मण नि पत्नि सीता यांना घेऊन दंडकारण्यात आला. राम काही कामासाठी बाहेर गेला असता, रावणाने सीतेला पळवून नेले. मी रामाचा दूत बनून सीतेकडे चाललो आहे. माझ्या या कामी तू मला मदत कर ना! सीतेचा शोध घेऊन रामाचे काम पूर्ण केले की मग तू मला खुशाल खाऊन टाक. मी वायदा करतो."

हे ऐकून सुरसा म्हणाली–" मला ओलांडून कोणी पुढे जाऊ शकणार नाही. मला तसं वरदानच मिळालेलं आहे मुळि!"

सुरसाचं तोंड उघडं होतं, ते एकाद्या विशाल गुंफेसारखं दिसत होतं. हनुमानाने आपलं शरीर लघु बनवलं, वेगाने तो सुरसाच्या तोंडात शिरला आणि तसाच बाहेर येऊन म्हणाला–" हे दक्षकन्ये, तुला शतशः नमस्कार, मी तुझ्या तोंडात जाऊन परत आलो. आता मला सीतामाईकडे जाऊ दे ना!"

सुरसाने तत्काल आपलं राक्षसी रूप सोडून दिलं नि खरं रूप धारण करून म्हणाली–" आता तू सुखी रहा. संतोषपूर्वक जा. तू आपल्या कामात यशस्वी होशील. सीता आणि राम यांची लवकर भेट घडवून आण. जा."

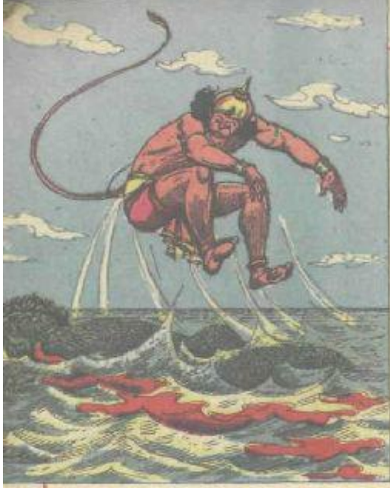
मग हनुमानाने पुनः लंकेकडे उड्डाण केले. त्याला समुद्रावरून उडत जाताना सिंहिका नावाच्या एका राक्षसीने पाहिले. तिला वाटलं–" आज आपल्याला हे चांगलं सावज सापडलंय. याला खाऊन आज आपली भूक भागवावी." हनुमानाच्या छायेला पकडून ती त्याला ओढू लागली.

पुढे जाणाऱ्या जहाजाला जोरदार वादळी वाऱ्याने धक्का देऊन थांबवावं, तसं हनुमानाला वाटलं. त्याने आश्चर्याने खाली पाहिले, तो त्याला समुद्रात एक महाकाय जनावर पोहताना दिसलं. दक्षिणेकडील सागर-प्रांतात एक अद्भुत शक्तिशाली असं जनावर आहे नि ते कोणाची ही सावली पकडून त्याला ओढते असं सुग्रीवाने एकदा हनुमानाला सांगितलेलं होतं. हनुमानाला वाटलं ते जनावर हेच असलं पाहिजे.

त्याने आपले शरीर मोठे करायला सुरुवात केली. हे पाहून सिंहिकेने आपला जबडा हनुमानाच्या शरीराहून मोठा बनवून उघडला नि त्याला गिळून टाकायचा प्रयत्न करू लागली. या वेळी हनुमानाने सिंहिकेकडे निरखून पाहिले. लगेच त्याने लघु रूप धारण केले आणि सिंहिकेच्या तोंडात शिरला. तिची छाती फाडून तो बाहेर पडला. मग त्याने पुन्हा आपले शरीर पूर्ववत् बनविले तेव्हा सिंहिकेचं मृत शरीर समुद्राच्या पाण्यावर तरंगताना त्याला दिसलं.

आता हनुमानाने आपला प्रवास पुढे चालू केला. त्याला समुद्राच्या पलीकडील किनारा आणि तेथील जंगल दिसू लागले.

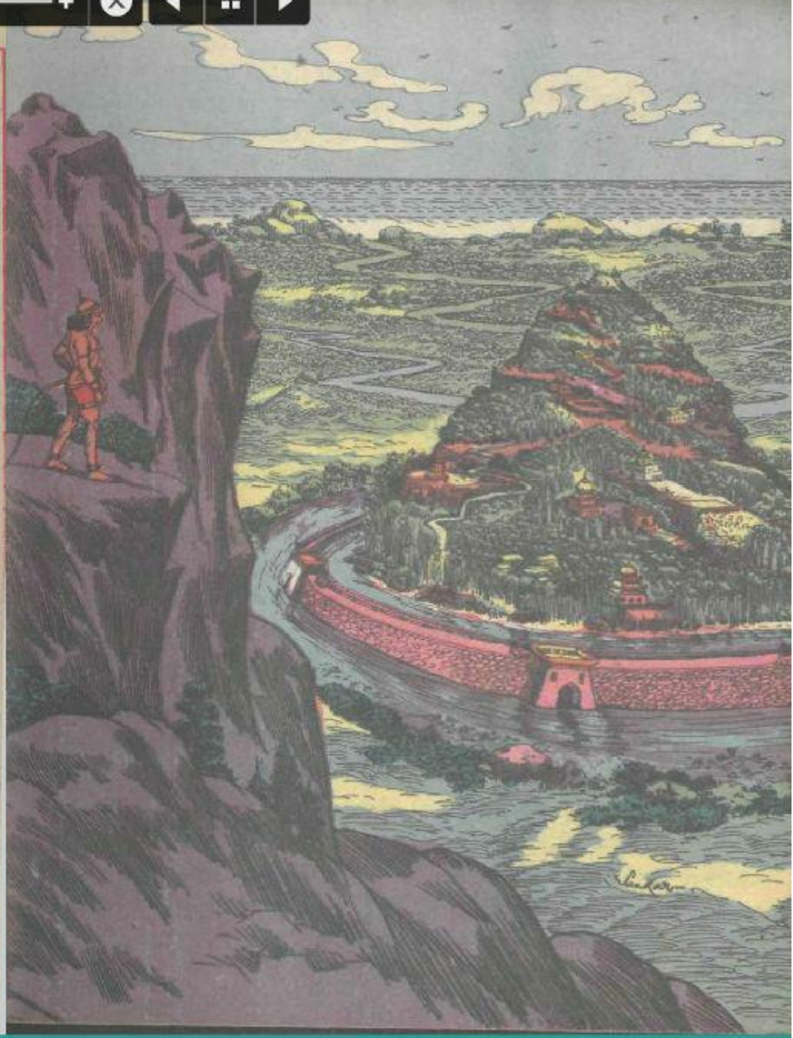
लंका द्वीप, मलय पर्वतावरील झाडी आणि सागरात विलीन होणाऱ्या नद्यांची पवित्र संगम-स्थाने त्याला स्पष्ट दिसू लागली.

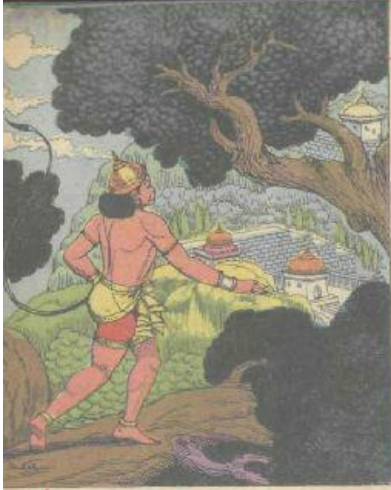
एकाएकी हनुमानाच्या मनात एक विचार आला. आपलं हे विशाल शरीर आणि आपला वेग राक्षसांनी पाहिला, तर काही आपत्तीच येण्याची शक्यता नाही का? म्हणून त्याने आपले लघु रूप धारण केले आणि समुद्र किनाऱ्यावरील एका डोंगराच्या शिखरावर उतरून लंका पाहू लागला, तेव्हा त्याला लंका देवेन्द्राच्या अमरावती सारखी भासली.

लंका नगरी त्रिकूट शिखरावर वसलेली होती. नगरीकडे जाताना पर्वत-शिखरावरील अनेक फुलांनी लगडलेले वृक्ष नि तेथील बागबगीचे तो पाहू लागला. रंगीबेरंगी फुलांनी बहरलेले वृक्ष, निरनिराळे आवाज करणारे पक्षी, नागरी उद्याने व राजोद्यानें अशी एकाहून एक सुंदर दृश्ये तो पाहू लागला.

लंका नगरीच्या चारी बाजूंना त्याला खंदक दिसले. त्यांतील पाण्यात कमळांची फुले फुललेली होती. नगरीच्या चारी बाजूंना सोनेरी भिंती बांधलेल्या होत्या. हत्यारबंद राक्षस प्रवेश-द्वारी पहारा करीत होते. अशासाठी की आत कोणी परक्याने प्रवेश करू नये. विशाल रस्त्यांच्या दोन्ही बाजूंना उंच-उंच शुभ्र इमारती त्याला दिसल्या. ठिकठिकाणी बुरूज बांधलेले होते, नि त्यांवर पताका फडफडत होत्या. त्रिकूट शिखरावर वसलेली नगरी आकाशातून अवतीर्ण झाल्यासारखी वाटली. विश्वकर्म्याने तिची निर्मिति केलेली होती.

हनुमान हळून लंका-नगरीच्या उत्तर-द्वारी पोचला नि रावणाच्या शक्तीचा अंदाज घेण्याचा प्रयत्न करू लागला. या नगरीला जिकणं कोणाला शक्य आहे? एके वेळीं ही कुबेराची नगरी होती. आता कुबेराला ही या नगरीत प्रवेश करणं शक्य नव्हतं. साप जसं एकाद्या गुहेचं रक्षण

करतात, तसे राक्षस या नगरीचे संरक्षण करीत होते. समुद्र कवचाप्रमाणे या भूमीचं रक्षण करीत होता. समुद्र उल्लंघून जाणं कोणाला शक्य होतं? समुद्र पार करून इथं येणं वानरांना ही अशक्य होतं. जरी आले तरी काही फायदा होणार नव्हता, कारण या लंका नगरीला जिकणं देवतांना ही असाध्य होतं. राम किती ही पराक्रमी असला तरी काय झालं? जिथं प्रवेशच करणं कठीण तिथं राम तरी येऊन काय करणार? तसे हे राक्षस मोठे क्रूर होते. शांततेच्या मार्गाने त्यांना जिकणं शक्य नव्हतं. ज्यांच्यापाशी भरपूर संपत्ति आहे, त्यांना धनाची लालूच दाखवण्यात काही अर्थ नाही. हे सर्व मोठे बलशाली आहेत, त्यांच्याशी लढून त्यांच्यावर जय मिळवणं कठीणच. समुद्र पार करून येण्याची ताकत केवळ आम्हा चौघात आहे – मी, अंगद, नील नि सुग्रीव. दुसरं कोणी सागर पार करून इथं येऊंच शकणार नाही.

असे विचार करीत असता आता हनुमानाला वाटलं – असल्या या विचारात खरं म्हणजे काही अर्थ नाही. प्रथम आपल्याला हे जाणलं पाहिजे कि सीता अजून पर्यंत जिवंत आहे की नाही. ती जिवंत असली तर हे सर्व विचार ठीक आहेत. अन्यथा या विचारांचा काही उपयोग नाही.

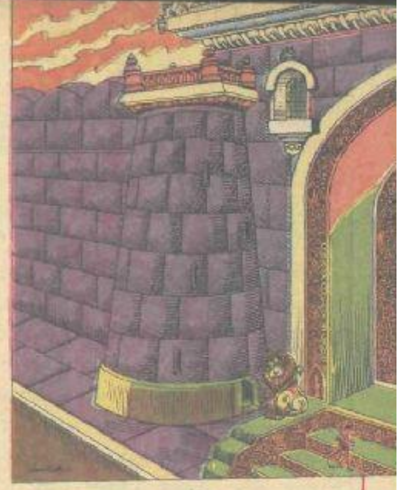
हनुमानाची पहिली अडचण होती–लंका नगरीत प्रवेश करणं. आपल्या विशाल शरीरासह आत गेला तर राक्षस नक्कीच आपल्याला पकडतील. म्हणून हनुमानाने आता असं शरीर धारण केलं की तें फार मोठं ही नाही, आणि अगदी लहान ही नाही. मग रात्री सर्व नगरी भर हिंडायचा त्याने विचार केला. सीतेला पाहण्यापूर्वीच राक्षसांनी आपल्याला पकडलं तर ते इष्ट नाही. असं झालं तर हे राक्षस आपल्याला रावणापुढे नेऊन हजर करतील. दूत म्हणून सोडून देण्याइतका सभ्यपणा रावणात कोठला?

म्हणून हनुमान सूर्यास्तापर्यंत वाट पहात राहिला. नंतर त्याने आपले शरीर मांजरा-सारखे छोटे बनवले. एकाद्या सामान्य माक ‌ासारखा उड्या मारीत मारीत लंका-नगरी जवळ पोचला.

नगरातील सर्व मार्ग मोठे शोभिवन्त होते. उपमार्ग व गल्ल्या पण सुरेख रेखीव होत्या. प्रत्येक घराचा परिसर फुल-झाडांनी फुललेला होता. त्यांचे खांब सोन्या-चांदीचे होते. सोन्याच्या मुलाम्याने खिडक्या चमकत होत्या, सर्व इमारती सात-आठ मजली दिसत होत्या. नगरात सर्वत्र स्फटिक आणि मण्यांचे अलंकार दिसत होते. लंका नगरी एकाद्या गंधर्व नगरी सारखी दिसत होती. भयानक राक्षसांच्या कडक पहाऱ्यातील या लंकेवर वानर कसा जय मिळवू शकतील हे हनुमानाला समजेना. आपण सीतेला शोधण्यासाठी आलो आहोत या संतोषाच्या भरात लंकेवर विजय मिळवण्याची गोष्ट तो थोडा वेळ विसरून गेला.

एवढ्यांत चन्द्रोदय झाला. भयानक स्त्री-रूप धारण करून लंकेने हनुमाना पुढे येऊन विचारले–"तू कोण आहेस? इथे कशासाठी आला आहेस? तुझ्या सारख्या माकडाला लंकेत प्रवेश नाही, समजलं?"

यावर हनुमान म्हणाला–"तू विचार-लेल्या सर्व प्रश्नांची उत्तरं देतो मी. तू मला

अगोदर सांग की तू कोण? आणि नगरीच्या प्रवेश-द्वारी मला अशा रीतीने का धमकावते आहेस?"

"महापराक्रमी रावणाची मी सेविका आहे. रावणाच्या आज्ञेनुसार मी लंका नगरीचे रक्षण करीत आहे. लढाईत माझा पराभव करून या नगरीत प्रवेश करणं कोणालाही शक्य होणार नाही. मी आत्ता तुला मारून टाकते. माझंच नाव आहे लंका! आता तुला काय सांगायचंय ते तू सांग!" रागारागाने लंका म्हणाली.

हनुमान म्हणाला–"एकदा लंका-नगरीचं दर्शन घेण्याची इच्छा होती. म्हणून मी इथं आलोय."

"मला हरवल्यावाचून तुला लंका-नगरी पाहता येणार नाही." लंकेने सांगितलं.

"मी लंका-नगरी पाहीन आणि आपल्या वाटेने चालू लागेन. मला इथं दुसरं काही ही काम करायचं नाही. नगरीचं दर्शन केलं की मी चालू लागेन. जाऊ दे मला." हनुमानाने विनंती केली.

लंका एकदा किंचाळली नि तिने हनुमानाला एक जोरदार थप्पड मारली. तिच्याहून अधिक भयानक किंचाळून हनुमानाने आपल्या डाव्या हाताच्या मुठीने लंकेला एक गुद्दा घातला. या तडाख्याने लंका जखमी पक्ष्यासारखी जमिनीवर आदळली नि व्याकुळ झाली. ती आरडा-ओरडा करू लागली – मला नको रे मारूस! तू मोठा बलिष्ट आहेस! ब्रह्म-देवाने मला एकदा सांगितलं होतं की एक माकड जेव्हा मला जिंकेल, तेव्हां राक्षसांना निश्चित धोका निर्माण झालेला असेल. रावणाने सीतेला पळवून आणली, म्हणून बहुधा हे संकट येत असावे असे मला वाटते. जा, तुझ्या मर्जीनुसार नगरींत मनसोक्त हिंड."

नंतर हनुमानाने नगर-द्वारातून प्रवेश न करता शत्रूला शोभेल अशा रीतीने प्राकारांतून उडी मारली. प्रथम त्याने आपले डावे पाऊल नगरीवर ठेवले. तो राजमार्गावर चालू लागला, तसे संगीत वाद्यांचे मधुर स्वर नि मानवांच्या हंसण्यांचे आवाज ऐकू येऊ लागले. मणी आणी पुष्प-माळांनी सजवलेले उंच उंच महाल अतिसुंदर दिसू लागले. मद्य-प्राशन केलेल्या स्त्रियांची मनोहर गाणी ऐकू येऊ लागली. काही राक्षसांच्या घरातून वेद-पठणाचे ध्वनि कानांवर येऊ लागले काही राक्षस जोर जोराने किंचाळ्या फोडत होते. गल्ल्या-बोळातून जिकडे-तिकडे राक्षस जमा झालेले दिसले.

आणि हनुमान मनातल्या मनात म्हणाला–"जिथे प्रवेश करायला मनाई होती, तिथे मी प्रवेश तर मिळवला खरा! आता सीतेचा शोध करणं कठिण नाही."

पंडिताची वागणूक

सीतापुर गावात माधव नावाचा एक श्रीमन्त गृहस्थ रहात असे. शेतीवाडी चांगली चाले त्याची आणि त्यातच भर म्हणून तो सावकारीही करी. पण इतके सारे असूनही माधव बिलकुल गर्विष्ठ किंवा चढेल वृत्तीचा नव्हता. त्याला एकुलता एक मुलगा होता–विद्याधर. लहानपणा-पासूनच त्याचा विद्याभ्यासाकडे कल होता. पण वडिलाच्या शेती किंवा सावकारीच्या व्यवसायाची मात्र त्याला मुळीच आवड नव्हती.

विद्याधर खूपसा गर्विष्ठ ही होता. तो सर्वांशी काही ना काही बोलणे काढी अन् बोलता बोलता त्यांच्या बद्दल तुच्छता दाखवून त्यांची टर उडवी!

माधवने विद्याधरला अनेकदा समजा-वायचा प्रयत्न केला कि–"अरे बाबा जरा सबूर! तुझं हे वागणं बरोबर नव्हे बेटा! गावातल्या लोकांशी असं शत्रुत्व पत्करलंस तर इथं रहाणं कठीण होईल आपल्याला!" पण विद्याधरच्या वागणुकीत काहीही बदल होईना.

आपले समर्थन करीत तो म्हणे–"हे पहा बाबा, पंडित माणसाला आपली विद्वत्ता प्रकट करावीच लागते. विद्वत्ता ही सर्वांना उपयुक्त असते पण तिचं मोल समजेल तेव्हा ना?"

आता यावर काय बोलायचं? काही वाद न करता माधव म्हणाला–"अरे, हे तर ठीकच आहे, मी नाकबूल करत नाही. पण एक विचार कर बाबा, तुझ्यामुळे जर सगळं गाव आपल्या विरुद्ध गेलं, तर डोकं लपवायला सुद्धा कुठे जागा रहायची नाही आपल्याला."

यावर हसतच विद्याधर म्हणाला–"मी काय इतका मूर्ख आहे की काय?

आपल्या गावातले सर्वात श्रीमन्त असणारे कनकगुप्त, रत्नसेन अन् मोतीराम या तिघांशी मी मैत्री जोडली आहे. पाटील महानन्द आणि गावातला महाबलशाली पहिलवान मल्ल भीम हे माझ्यावर जिवा-पेक्षाही जास्त प्रेम करतात. या पाच मित्रांनाच पंच महाभुतं मानतो मी, नि हे सर्व नेहमीच मला मदत करत रहातील."

विद्याधरच्या या समर्थनामुळे दु:खी झालेला माधव म्हणाला–"बेटा, ते तर पाचहीं जण मोठे बदमाश म्हणून प्रसिद्ध आहेत. लोकांना विनाकारण सतावणाऱ्या त्या दुष्टांशी तुझी तरी दोस्ती अशी किती दिवस टिकेल?"

आता खिजून विद्याधर म्हणाला–"बाबा, ते बदमाश-गुंड असतील, नाहीतर दुष्ट-धोकेबाज असतील, पण गावातला एकही माणूस त्यांच्याकडे डोळा वर करून पाहू ही शकत नाही न? त्यांनी मनात आणलं, तर ते आपल्याला ही त्रास देऊ शकतील. म्हणूनच तर मी त्यांच्याशी मैत्री जोडलीय न! माझ्यासारख्या विद्वाना-कडून जेव्हा त्यांना आपली खोटी का होईना, पण तारीफ ऐकायला मिळते तेव्हा त्यांना कित्ती आनन्द होतो म्हणून सांगू! त्यांना खूष करण्याकरताच तर मी अशी इतरांची चेष्टा-मस्करी करत असतो."

त्या दुष्टांच्या संगतीमुळेच विद्याधर असा दुष्ट होत चाललाय, हे कळायला माधवला मुळीच वेळ लागला नाही. पण त्यामुळे माधव मात्र फारच बेचैन होता. अशातच त्याचा मित्र प्रबोध, हा त्याच्याकडे काही दिवस रहायला आला. दोनच दिवसात प्रबोधला विद्याधरचे चाळे कळून चुकले.

तो माधवला म्हणाला–"माधव, आपली मोठी मुलगी तुझ्या विद्याधरला द्यावी असं म्हणतोय मी! एक गर्विष्ठपणा सोडला, तर तुझ्या मुलात खूप चांगले गुण आहेत. त्याला एकदा गंगानगरच्या पंडित विष्णु-शर्मांकडे धाडून दे बघ, सर्व काही आपोआप ठीकठाक होऊन जाईल."

माधवला ही कल्पना आवडली. त्याने काही दिवसातच विद्याधरला बोलावून म्हटले–"गंगानगरमधे विष्णुशर्मा नावाचा एक महापंडित आहे. तू गंगानगरला जाऊन त्याला आपल्या विद्वत्तेने हरवून टाक, आपल्या गावाचं नाव होईल बघ."

विद्याधरने मोठ्या आनन्दाने आपली संमति दाखवली आणि तो लगेचच त्या महापंडिताला भेटायला निघाला. विष्णु-शर्मांचे घर अगदी साधेसुधेच होते, अन् तो पंडितही तसा अगदी साधा दिसत होता! त्याच्या बायकोच्या अंगावर एकही दागिना वगैरे दिसत नव्हता. अगदीच 'लंकेची पार्वती' होती ती!

मोठी तडक-भडक दाखवत आलेल्या विद्याधरचे प्रेमाने स्वागत करून विष्णुशर्मांने त्याच्या येण्याचा उद्देश जाणून घेतला. नंतर अगदी मृदुपणे तो विद्याधरला म्हणाला–"तुझ्या चेहऱ्यावरचं तेजच सांगतंय की तू खूप विद्वान असावास. कोणकोणत्या काव्य अन् व्याकरण-ग्रन्थांचा अभ्यास केलायस तू?"

विद्याधरने ताबडतोब त्या ग्रन्थांची नावे सांगून टाकली.

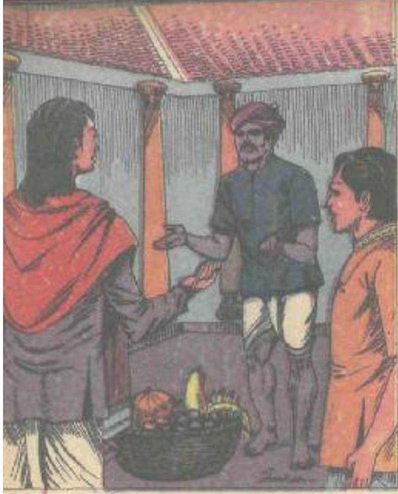
"अरे, इतकं सगळं आत्मसात केलेल्या तुझ्याशी मी रे काय वाद करणार? मी कबूल करतो, की तू महान् आहेस. चार

दिवस माझ्याकडे राहून तू जो जो काही अभ्यास केलायस त्याचा मला परिचय करून दिलास तर फार आनन्द वाटेल बघ मला!" पंडित विष्णुशर्मा विद्याधरला म्हणाला.

"नाही, नाही, पंडितजी! स्पर्धा न करताच जय मानणं पसन्त नाही मला! स्पर्धेत मी हारलो, तर आनन्दच होईल मला. पण आपल्याला शास्त्रार्थं हा करायलाच हवा!" विद्याधर हट्टीपणे म्हणाला.

"ठीक आहे. पण तू आता चार दिवस रहाच माझ्याकडे. पाचव्या दिवशी आपण दोघं मिळून शहरात जाऊ. 'दरबारी

पंडित' पदासाठी जमीनदार जगन्नाथ याच्या दरबारात स्पर्धा होणार आहेत. मलाही निमन्त्रण मिळालेलं आहे, माझ्याबरोबर तिथे येऊन तूही स्पर्धेत भाग घे. अशा तऱ्हेने तुझीही इच्छा पूर्ण होईल. काय ?" विष्णुशर्मा बोलला.

हे ऐकून विद्याधर खूष झाला. तेथे तर विष्णुशर्मा बरोबर इतर पंडितांनाही हरवून आपली हुषारी दाखवायची संधि मिळेल असे त्याला वाटले.

विद्याधर चार दिवस विष्णुशर्माच्या घरी राहिला. विष्णुशर्माच्या पत्नीने त्याला आपला धाकटा भाऊच मानून प्रेमाने खायला प्यायला घातले. त्यांच्या घरात दोन लहान मुले होती. त्या दोघांनीही मोठ्या आदराने आणि उत्तम तऱ्हेने त्याची कामं केली. विद्याधर व विष्णुशर्मा रोज साहित्यिक चर्चा करत. त्यावरून विष्णुशर्मा हा खरोखरच कोणी साधासुधा विद्वान नव्हे, ही गोष्ट विद्याधर समजून चुकला. पण विष्णुशर्मा कोणत्याही बाबतीत विद्याधरच्या विधानांचे खंडन करीत नसे, त्यामुळे त्याला वाटले की—"यांची विद्वत्ता कदाचित वरवरचीच असावी, उथळ असावी; नाहीतर वाद घालायची संधी त्यांनी कशी काय घालवली असती ?"

विष्णुशर्माची आणखी एक गोष्ट विद्याधरला समजली नाही. एक दिवस एक एक शेतकरी काही भाजीपाला घेऊन आला अन् विष्णुशर्माला म्हणाला—"माझ्या शेतातली ही भाजी आपल्या भोजनाच्या कामी आली, तर मी स्वतःला धन्य मानीन."

यावर हसून विष्णुशर्मा त्याला म्हणाला—"अरे विद्येने काही माणसाचं पोट भरत नसतं, तुझ्यासारख्या अन्नदात्यांमुळेच जनता जगत असते." आणि वर "अन्नदाता सुखी भव ।"- असा आशीर्वाद देऊन विष्णुशर्माने मोठ्या आदराने त्याला रवाना केले.

अशाच प्रकारे विष्णुशर्मा आपणाहून लहान व सामान्य अशा कित्येक लोकांची स्तुति करी ही गोष्ट विद्याधरला तितकीशी भावली नाही.

ज्या दिवशी त्यांना शहराकडे निघायचे होते त्या दिवशी त्या दोघांचे सामान दोन पोतड्यात भरले गेले. त्या नदीपर्यंत वाहून नेण्यासाठी त्यांनी आगाऊच एक मजूर नक्की करून ठेवला होता. पण ऐन निघायच्या दिवशी तब्येत बिघडल्यामुळे त्याने आपल्या ऐवजी दुसरा एक मजूर पाठवला. हा नवा प्राणी जरा चिडचिड्या स्वभावाचा होता. जरा कुरकुरतच त्याने गाठोडी आपल्या डोक्यावर घेतली आणि पुढे पुढे तो व मागे मागे हे दोघे अशी त्यांची यात्रा सुरू झाली.

नदीकिनारी पोचून पुढे नावेने नदी पार करायची होती. उशीर झाला तर ती नाव निघून जाईल अन् नन्तर दुसरी कुठली नाव मिळायची फारशी शक्यता नसल्याने विष्णुशर्मा मजुराला जरा भरभर पाऊल उचलायला सांगू लागला.

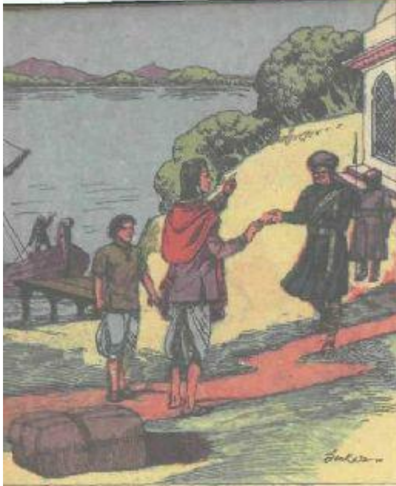
यावर मजुराला एकदम राग आला आणि चिडून तो म्हणू लागला—"अशा चढत्या उन्हाच्या वेळी स्वतःच सामान डोक्यावर घेऊन चला, म्हणजे कळेल, हे किती त्रासदायक काम आहे ते !"

"अरेच्या ! हा काय फुकट आपलं काम करतो आहे की काय ? या दोन कवडीच्या

माणसात इतकी घमेंड !" असे विद्याधर रागाने बोलणार तोच त्याला गप्प करत विष्णुशर्मा त्या मजुराला शान्तपणे म्हणाला—"होय, तू करतोयस ते काम मोठं कठीण आहे खरंच ! आम्ही तर काही ते नक्कीच करू शकणार नाही. पण उशीर झाला तरं तुझे न आमचे सर्वांचेच कष्ट वाया जातील नं ?—एवढ्याचसाठी मी जरा भरभर चालायला सांगितलं मी. माफ कर हं मला. तुला त्रास होणार नाही, अशा बेतानेच चाल तू. आमच्या नशिबात असेल तेच होणार नं ?"

आता मात्र त्याला काय वाटले कोणास ठाऊक ! पण मजूर भरभर चालू लागला

अन् त्याने अगदी वेळेवर त्या दोघांना घाटावर पोचवून दिले.

नावाडी विष्णुशर्माला पाहून, हात जोडून म्हणाला–"आपण येणार हे कळलं होतं मला! म्हणून थोडा वेळ मी नाव थांबवून ठेवली पहा तुमच्यासाठी. आत याना!"

"अरे, मी तर तुझ्यापुढेही तुच्छच आहे. तुझ्या विद्येपुढे माझी विद्या काय कामाची?" अशी त्याची स्तुती करून विष्णुशर्मा हसत हसत विद्याधरसह नावेत जाऊन बसला.

एका क्षुल्लक नावाड्याची विष्णुशर्माने अशी तारीफ करावी, हे विद्याधरला खटकलेच! नावेत बसलेल्या अन्य लोकांना विष्णुशर्मा आता विद्याधरची स्तुती करीत म्हणू लागला–"हा मुलगा तर माझ्यापेक्षा चांगला विद्वान आहे."

नाव जेव्हा शहरात पोचली तेव्हा घाटावर जगन्नाथ जमीनदाराचा दिवाण विष्णुशर्माला सामोरा येऊन मोठ्या अदबीने म्हणाला–"पंडितजी, मनात असूनही वेळ नसल्यामुळेच केवळ स्वतः जमीनदार महाराज येऊ शकले नाहीत. आपण त्यांना आपला आशिर्वाद कळवावा."

यावर हसून विष्णुशर्मा म्हणाला–"असं पहा दिवाणजी, माझ्याऐवजी आत्ता स्वतः महाराजच या नावेतून आले असते, तर जमीनदार जगन्नाथ स्वतः त्यांना सामोरे जाण्यासाठी नक्कीच आले असते. माणसा माणसात फरक करणंच फक्त जमीनदार जाणतो. माझ्या सारख्या गरीब पंडिताच्या स्वागताला तो कसा येईल? पण एक गोष्ट मात्र त्याला नक्की सांगा हं–म्हणावं, खरोखरच माझ्या आशिर्वादांची अपेक्षा असेल, तर त्याने स्वतः माझ्याकडे यावं!"

दिवाण निघून गेला. विष्णुशर्माचे बोलणे ऐकून विद्याधर चांगलाच चमकला! दिवाणाने मुकाट्याने त्या दोघांची रहाण्याची व्यवस्था लावून दिली. थोड्या वेळाने स्वतः जमीनदार आले आणि त्यांनी पंडित विष्णुशर्माची क्षमा मागितली.

पण विष्णुशर्माने केवळ डोकं हलवून मुकाट्यानेच त्याला निरोप दिला. जमीनदार निघून गेल्यावर विद्याधरने विष्णुशर्माला मोठ्या आश्चर्याने विचारले–"ज्या अगदी सामान्य व्यक्तींनी आपली तारीफ केली, त्यांची तुम्हीही उलट तारीफ केली. एक क्षुल्लक मजुराने आपला राग राग केला तेव्हा तुम्ही तो मनावर न घेता, उलट त्याचीच माफी मागितली होती. पण आत्ताची ही जमीनदाराबाबतची तुमची वागणूक मात्र मला अहंकारपूर्ण वाटली. इथल्या स्पर्धेत हरायचा विचार आहे कि काय तुमचा?"

यावर नकारात्मक डोके हलवत विष्णुशर्मा म्हणाला–"आपल्या पेक्षा लहान अन् कमजोर असतील, त्यांचा पंडिताने नेहमी मान राखावा. पण जे आपल्यापेक्षा कोणत्याही बाबतीत मोठे असतील, आपल्यावर हुकुमत चालवु शकतील असे असतील, ज्यांचा आपल्याला काही उपयोग होण्यासारखा असेल, अशांना मात्र आपल्या काबूत ठेवण्यासाठी बुद्धिमत्ता हीच पंडिताची शक्ती असते. मी जमीनदाराच्या बाबतीत नम्र आणि भीड बाळगून राहिलो अन् नंतर मी स्पर्धा जिंकली, तरी मला त्या जयाचा आनन्द मिळणार नाही. आपल्या विद्वत्तेच्या बळावर मला जिंकायचं असेल, तर मला असंच केलं पाहिजे ना?"

हे ऐकून विद्याधरला आपला गतकाळ आठवला, आणि तो लज्जित झाला. 'दुर्बळांना नव्हे, तर बलवानांना तोंड दिले तरच एकाद्या पंडिताला प्रतिभावान् मानले जाते. विष्णुशर्माने आपल्याला मान दिला, याचा अर्थ–मी त्याच्या दृष्टीने छोटा होतो–असाच की नाही?' असे विचार त्याच्या मनात येऊ लागले, आणि विष्णुशर्माचा निरोप घेऊन, स्पर्धेत भाग न घेताच तो आपल्या गावी निघून गेला.

आता सीतापुरला पोचल्यावर विद्याधर सर्वांशी आदराने वागू लागला. अशा तऱ्हेने थोड्याच दिवसात तो 'नामवन्त पंडित' म्हणून गाजला.

निर्बुद्ध

ललकारी इनामदार

बरीच जुनी गोष्ट आहे. एका गावात एक फारच गरीब शेतकरी परिवार रहात असे. शेतकऱ्याला तीन मुलगे होते. पहिला अन् दुसरा मुलगा दोघेही चांगले हुशार होते. पण तिसरा केपांग मात्र नेहमीच कसल्यातरी विचारात असल्यासारखा दिसे. प्रत्येक कामात त्याची गति फार कमी पडे, अन् तो नेहमीच इतरांच्या मागे पडे दर गोष्टीत!

केपांगाची गोष्ट निराळीच होती! तो कधी स्वत:कडे नीटसे लक्ष देत नसे, पण दीन-दु:खी लोकांना पाहून मात्र त्याला रहावत नसे. थोरल्या भावांनी त्याला घराबाहेर काढले.

केपांग आता घरदार नसलेला एक रस्त्यावरचा माणूस बनला होता, अन् भटक्यासारखा इकडे तिकडे फिरू लागला. अशा तऱ्हेने केपांगचे दिवस जात असताना, केपांगने ऐकले की एका गावी कुठेशा एका डोंगराच्या गुहेत कोणी एक साधुबाबा रहातो अन् त्या साधूला काही अद्भुत अशा शक्ति वश आहेत. त्या साधूला शोधता शोधता केपांग त्या गावात पोचला. त्या गावात त्या वेळी दुष्काळ पडलेला होता. माणसे आणि जनावरे पाण्याअभावी तडफडून मरू लागली होती, शेते वाळून गेली होती, तलाव आणि विहिरीही आटून गेल्या. साधूबाबा भेटले तर त्यांच्या मदतीने या दुष्काळ-ग्रस्त गावाची परिस्थिति सुधारण्याचे केपांगने ठरवले.

वाटेत केपांगला आणखी एक लहानसे गाव दिसले, त्या गावच्या एका टोकाला असलेल्या झोपडीत एक गरीब स्त्री आणि तिची सुन्दरशी पण आंधळी मुलगी, अशा दोघी रहात असत. त्या मायलेकींची दैन्यावस्था पाहून केपांगने ठरवले की, साधुमहाराजांना विनन्ति करून या मुलीला तिची दृष्टि परत मिळवून द्यायची!

काही दिवसांनी शेवटी केपांग साधु-बाबांच्या गुहेपाशी पोचला. केपांग कोणत्या उद्देशाने आपणाकडे आला आहे, ते त्यांना कळले. त्याची सद्बुद्धि पाहून साधुमहाराज त्याच्यावर खूप खुष झाले, आपल्या मनातली इच्छा पूर्ण करण्यासाठी काय काय करायला हवे–हे ही साधुबाबांनी केपांगला सांगितले.

नंतर केपांग तेथून निघाला. प्रथम तो त्या दुष्काळ पीडित गावात पोचला आणि त्या आटलेल्या झऱ्याच्या शोधाला लागला. खूप दूर गेल्यावर एका उंच अशा ठिकाणाहून पाण्याची एक बारीक धार खाली पडताना त्याला दिसली. आणखी थोडे पुढे गेल्यावर तेथल्या दृश्याने तो चकितच झाला. त्या डोंगरावरून खाली येणारे पाणी त्या गावाकडे जाऊच शकणार नाही, अशा तऱ्हेने ती पाण्याची बारीकशी धार अडवून कित्येक हत्ती बसून असलेले त्याला दिसले. जणू काही पाणी या बाजूला येऊ नये म्हणून घातलेला बांधच! त्या हत्तींना तेथून पळवून लावण्यासाठी केपांगने अनेक तऱ्हेचे आवाज केले, पण हत्ती आपले ढिम्म बसूनच राहिले. मग केपांगने काही वाळलेली लाकडे काटक्या वगैरे वेचून आणून हत्तीच्या, जवळच एक ढीग बनवला आणि चकमक झाडून त्याला आग लावून दिली.

काही क्षणातच तेथे आगीच्या चांगल्या मोठमोठ्या ज्वाळा उठल्या आणि काळा काळा धूर निघू लागला! तो धूर आणि आग पाहून हत्ती घाबरले आणि तेथून उठून पळून गेले! बस, डोंगरातल्या झऱ्याचे ते पाणी दगडावरून त्या वाळलेल्या झऱ्याच्या जागेतून वाहू लागले. अशा तऱ्हेने दुष्काळ-पीडित गावचा तो झरा पुन्हा पहिल्या-सारखा झुळझुळ वाहू लागला आणि गावचे संकट दूर झाले!

अशा तऱ्हेने वाळलेल्या झऱ्यातून पुन्हा पाणी वाहू लागायची व्यवस्था करून केपांग त्या आंधळ्या मुलीच्या गावाकडे निघाला. "हा मुलगा पुन्हा आपल्याकडे का आला"–याचे मुलीच्या आईला आश्चर्य

वाटले. पण केपांग सरळ त्या मुलीजवळ गेला आणि त्याने आपले दोन्ही हात तिच्या डोक्यावर ठेवले. केपांगच्या हातांचा डोक्याला स्पर्श होताच त्या मुलीचे डोळे प्रकाशित झाले अन् आनन्दाने ती एकदम ओरडली–"आई! अग मला दिसू लागलं बघ सगळं!" आता त्या दोघी माय-लेकी सुखी झाल्या.

अशा तऱ्हेने साधुचे म्हणणे खरे झाले. त्याने म्हटले होते की–त्या मुलीचा जो पति बनणार असेल, त्याने तिच्या डोक्यावर हात ठेवताच तिला दृष्टिलाभ होईल. आणि धनसंपत्ति सुद्धा मिळेल. केपांगने तिच्याशी विवाह करण्याच्या इच्छेनेच तिच्या डोक्याला स्पर्श केला होता.

त्या गरीब स्त्रीने लवकरच आपल्या मुलीचा केपांगशी विवाह करून दिला आणि त्या जोडप्याला आशीर्वाद देऊन पाठवून दिले. बायकोला घेऊन केपांग स्वत:च्या गावी परतला. ज्याला सर्वजण निर्बुद्ध समजत तो केपांगच आता मोठा बुद्धिमान ठरला होता. त्याच्या या महान् कामांची कीर्ति अगोदरच त्याच्या गावी पोचली होती. त्यामुळे साऱ्या रस्त्याने लोक कौतुकाने त्याच्याकडे पहात होते, त्याचे आगतस्वागत करून खूप मान देत होते!

घरी आलेल्या केपांग व त्याच्या बायकोला पाहून आता त्याचे दोन्ही मोठे भाऊ द्वेषाने मनात जळू लागले अन् त्यांच्याकडे शत्रुसारख्या नजरेनेच पाहू लागले.

केपांगच्या पित्याने हे सर्व ओळखले अन् त्यांना रागावून तो म्हणाला–"तुमचा भाऊच आहे ना तो? आजवर त्याला निर्बुद्ध समजून, त्याला घरातून घालवून देऊन, तुम्ही त्याच्यावर मोठा अन्याय केलात. तुम्ही केवळ आपमतलबी आहात. पण माझा धाकटा मुलगाच प्रामाणिक आणि परोपकारी आहे."

पित्याच्या रागावण्याने दोघा भावांचे मन पालटले, अन् सर्वजण केपांगवर प्रेम करू लागले. त्या सर्वांची सेवा करून केपांगने ही चांगले नाव मिळवले.

निसर्गातील आश्चर्यें :

आरोहण-कुशल मेंढ्या

लांब शिंगांच्या मेंढ्या उंच पर्वतांची शिखरे ही सहज चढून जाऊ शकतात, कारण त्यांचे खुर टोकदार असले तरी त्यांचे तळवे मऊ असून आत मुडपलेले असतात. त्यामुळे डोंगरांवर कोठे ही त्या खालचा आधार घट्ट पकडून ठेवतात.

'लेपार्ड जेको'

'लेपार्ड जेको' नावाच्या पालीच्या गुबगुबीत शेपटीत अन्न नि पाण्याचा साठा असतो. संकटकाळी ही पाल आत्मरक्षणासाठी आपली शेपटी सोडून देते, आणि लवकरच त्या जागी नवीन शेपूट उगवते.

भला मोठा मोती

आज तागायत माहीत असलेला मोठ्यात मोठा नैसर्गिक मोती आहे 'लाओट्जचा मोती'! त्याची लांबी आहे ९.५ इंच (२४१ मि.मी.) आणि व्यास आहे ५.५ इंच (१४० मि.मी.), याचं वजन आहे १४ पौंड (६.३७ कि.ग्राम). सन १९३६ मध्ये हा मोती एका भल्या मोठ्या शिंपल्यातून निघाला.

नाइलच्या खालून वाहणारी नदी

सन १९५८ मध्ये रेडिओ आइसोटोप्सच्या साहयाने नाइल नदीच्या खालून वाहणाऱ्या एका नदीचा पत्ता लागला. हिचा अधिकाधिक वार्षिक प्रवाह नाइलच्या प्रवाहाच्या सहा पट मोठा आहे.

